

Dr. F. W. FOERSTER

POHLAVNÍ
MRAVOUKA
A VÝCHOVA

NAKLADATEL

BOHDAN MELICHAR V HRADCI KRÁL.

1908.

POHLAVNÍ MRAVOUKA
A VÝCHOVA.

≡ MELICHAROVA BIBLIOTÉKA. ≡

v.

Dr. F. W. FOERSTER:

POHLAVNÍ MRAVOUKA
A VÝCHOVA.

.KNIHTISKÁRNA EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE.

POHLAVNÍ MRAVOUKA A VÝCHOVA

NAPSAL

Dr. FR. W. FOERSTER,

soukr. docent filosofie a vychov. mravouky na polytechnice
a na universitě zurišské.

PŘELOŽIL

AD. URBÁNEK.

HRADEC KRÁLOVÉ.

NAKLADATEL BOHDAN MELICHAR, KNIHKUPEC.

1908.

PŘEDMLUVA.

Práce tato jest rozšířená přednáška, konaná na letošním sjezdu německé Společnosti pro potírání nemocí pohlavních v Mannheimu. Přednáška ona vycházela z pozorování, že novodobá výchova pohlavní staví své návrhy bohužel nešťastně ve vzduchu, odděluje mravní vliv v oboru pohlavního života od základních otázek výchovy charakterové vůbec, a že tím rozvíjí na poli nanejvýš zodpovědném velmi nebezpečný a neodbornický specialismus. Odtud vyplývá, že se přeceňuje rozumné poučování proti daleko důležitějšímu cvičení vůle, což jest vlastnost všech vychovatelských začátečníků; s tím pak souvisí často neuvěřitelné naprosto popírání záchranného významu studu — a konečně nevědomá a nevěcná polemika proti základnímu křes-

fansko-mravnímu názoru o životě pohlavním, jenž přece vznikl z nejhlubší znalosti lidské povahy a silnou zkušeností vychovatelskou dále byl vytvářen. Stará slova: »Ó hlavo plná krve a ran, plná bolesti a potupy« ukazují znova svůj hluboký význam, vidíme-li, jak dnes skoro každý oprávně žívota pohlavního tupí a trhá křesťanství na počátku svých návrhů, místo aby především sklonil hlavu až k zemi před nejvznešenějším osvoboditelem, dříve než se odváží mluvit o smyslném otroctví lidském se stanoviska opravdu volného.

Spisovatel obhajoval na tomto sjezdu základní názor křesťanský o životě pohlavním, očištěný od obyčejných neporozumění, jakožto jediné všestranné a pravdivé poučení vychovatelské.*)

*) Nemůže ovšem běžeti o úplné projednání otázky v rozsahu této práce. Spisovatel doporučí k doplnění svých názorů: Ernst, Elternpflicht; Auer, Einführung in ein richtiges Geschlechtsleben; Walter, Sexuelle Aufklärung; Thalhofer, Sexuelle Pädagogik der Philanthropen. To jsou

Živý odpor, jež při tom zakusil se strany radikální, sesílí se ještě naproti tomuto pojednání. Spisovatel jest však přesvědčen, že živost odporu jest v stejném poměru k chudobě a jednostrannosti mravně-výchovné zkušenosti těch, kteří jej představují: Vždyť se strany radikální věnuje se teprve nedlouho důkladnější pozornost všem těmto otázkám, o nichž církev pracuje od staletí.

Čím více naši pedagogové v oboru pohlavním proniknou od obvodu do středu, od pohlavně-výchovného specialismu k celku výchovy povahové, čím více shledají při tom veškeru obtíž skutečného a trvalého působení proti životu pudovému — tím spíše oněmi také jejich zásadní tupení náboženské paedagogiky a ustoupí konečnému porozumění. Bylo by ovšem lépe sečkatí vůbec

rozhodně nejlepší práce, napsané o zmíněné otázce; — nekatolická literatura na tomto poli jest bohužel pro nejistotu základních hledisk šmahem »inferiorní«. Také kniha Wegenerova »My mladí muži« vážne při vší své vážnosti v naturalismu.

s rozhodným posouzením zašlých hledisk, až by se bylo alespoň jedno pokolení novými prostředky výchovnými v život uvedlo a až by se byly výsledky poněkud pozorovaly.

Jakkoliv výklad ten živě bojuje proti mnohým východiskům novodobé výchovy a opravné mravouky, jest přece právě vyzváním rozumných živlů mezi těmi, kteří se vzdálili náboženství — pokusem hájiti staré vychovatelské a mravní zásady v řeči novodobé duševědy a pravdivého pozorování životního.

V Zurichu, dne 1. srpna 1907.

OBSAH.

	Str.
Předmluva	5
Otázka předběžná	11
Pohlavní mravouka	31
Pohlavní výchova	81
Doslov	133

OTÁZKA PŘEDBĚŽNÁ.

BEZVLÁDÍ ČI AUTORITA
V MRAVNÍM MYŠLENÍ? .

V černošských sídlech amerického jihu přihází se nezřídka, že bosý černocho dá se náhle do kázání se slovy: »I have got a call« — »Byl jsem povolán«. Na tento druh světského kněžství býváme často upamatováni, pozorujeme-li, jak se dnes každý pokládá za povoláního stavěti vlastní theorii v nejobtížnějších otázkách životních a tuto vlastní moudrost vrhati proti stoletému úsudku moudrých lidí.

V našem velkém věku kritickém schází bohužel více než kdy jindy kritika všech nejdůležitější: Vlastní kritika, správné odhadnutí dosahu naší osobní zkušenosti a pozorování, nestranné uvážení subjektivních rušivých pramenů našeho myšlení a usuzování — jež jsou tím větší, čím více jest každé vlastní hnutí předmětem našeho posuzování.*)

*) Část následující úvahy byla uveřejněna poprvé v pojednání knihy »Jahrbuch moderner Menschen« (1907).

Tento nedostatek ve zkoušení vlastní oprávněnosti jest dnes obzvláště nápadný při projednávání mravních otázek: Ve všech velkých oborech myšlenkových žádá se od spisovatele, který chce býti pojímán vážně, dlouhé a soustředěné studium všech stránek otázky, důkladné ocenění toho, co již bylo myšleno o předmětu tom — jenom mravní obor jest takřka úplně volný — jest kolbištěm neodborníků nic nepředpokládajících a nej povrchnějších nápadů. Má snad tento stav věci příčinu v tom, že ony otázky podle své povahy jsou snadno přístupny každému? Zajiště jest tomu právě opačně. — Předně vztahuje se mravní posuzování lidských činů na skutečné zjevy a nitky, jež účinkují v nejskrytějších hloubkách dějinného a osobního života, jež jsou jen z části pranepatrné dosažitelný jednoduchému vědeckému zkoumání a otvírají se jen hluboké a všestranné zkušenosti životní, jakož i zcela zvláštnímu nazírání. Dále však ztěžuje se v tomto oboru statečné a nesobecké zjištění všech důsledků našeho jednání a všech pravdivých zkuše-

ností u většiny lidí nejsilněji tím, že se tu staví důsledná snaha po pravdě neobyčejně silně proti lidským pudům, přáním a náruživostem. A poněvadž tedy základní tyto síly u velké většiny lidí jsou vědomě i nevědomě úplnými pány neb alespoň neobyčejný mají vliv na myšlení, vyplývá tudíž z takové osobní spoutanosti také nezvratně úplná neoprávněnost velkého množství lidí, že by mohli opravdu nestranně o mravouce přemýšleti. Lidé nechtějí nikterak vzdáti se svých tlachů, nechtějí docela žádné velké zodpovědnosti, žádné důsledné umravněnosti, žádného ochotného smilování: Chtějí užívat, nepřekážeti si, milovati, nenávidět a hráti si.

Jen potud, pokud temná tato a bezúčelná vůle jest přemáhána něčím vyšším, jest mravní poznání možné: vše ostatní jest jen filosofie lehkomyšlnosti, sofistika pudů, svobodomyšlnost vášní. Goethe pravil kdysi:

»V té vnitřní bouři a vnějším boji
tu slyší člověk slova záhadná:
Jen ten se zbaví síly záhubné,
kdo překoná sám sebe.«

Jen málokterí, již úplně porozuměli tomuto výroku těžce srozumitelnému a jej uskutečnili, dospěli k oné výši svobody, kde člověk má rozhled životní a kde toliko může pochopiti ony pravdy a hlásati, které každé jednotlivé jednání podřizují neoblomně blahu duševnímu a celkovému pořádku. A tito nečetní muži, pokud vystoupili před Kristem, připravovali jeho příchod, zamýšleli v předtuše, co on vykonal — a pokud se vyskytli po něm, uznali v podivné shodě a z nejčistší zkušenosti životní jeho poselství za jediné rozřešení a rozvinuli jeho nejhlubší smysl do všech důsledků.

Zda není to zjev opravdu tragický, že ti, kteří dnes obracejí »volné myšlení« proti křesťanskému podání, tak hrozně slepí jsou k tomu, že právě jen tam mluví myšlení úplně »osvobozené« a že vědomá i nevědomá závislost myšlení na stavech subjektu tím silnější jest, čím více se spoléhá subjekt čistě na sebe?

Zda nedá se dokázati v tomto smyslu neoprávněnost nesvobodného a osamocené

jedince v otázkách mravních a svrchovaná platnost Kristova skoro theoreticky, upozorní-li se na nepopíratelnou skutečnost, že poznání v onom oboru má zcela určité vnitřní podmínky, které nejdokonaleji splní toliko ten, kdo by mohl o sobě říci: »Překonal jsem svět!« ?

Z nejosudnějších v pravdě myšlenek, jimiž je naše kultura tak bohatá od osmnáctého století, jest víra, že rozum, nestranné přemýšlení, jest schopnost, která sídlí v člověku zcela oddělena od ostatního ústrojí a že představuje uprostřed v člověku beze všeho zastupkyni naprostých pravd a všeobecných nároků. A přece právem praví Mefistofeles v nejširším slova smyslu:

»On rozumem to zve a užívá,
by zvířečtější byl než každé zvíře.«

To jest: Pokud člověk nedosáhne pevné vlády nad svými žádostmi a náruživostmi, jest jeho rozum jen Leporello, který opatřuje Donu Juanovi příležitosti a jemu také ještě podává vhodnou filosofii. Opravdu starý věk,

který žádal od pravého mudrce tuhý zkušební čas odříkání a který ukládal žáku moudrosti těžké sliby, dříve než byl shledán hoděn a schopný, aby pronikl třeba jen do předhradí hlubokých pravd životních — ten starý věk věděl lépe než my lidé moderní, kolik úporných vítězství nad smyslností, náruživostí a leností třeba k tomu, aby člověk mohl skutečně neodvisle od vlastních osobních stavů mysliti a usuzovati. Jest to podivné: Právě náš věk, který nemůže se nasytiti odvozování duševních jevů od hmotných, nemá přece smyslu pro základní závislost rozumu jedincova na smyslových popudech a potřebách: Nevidí se to, poněvadž se to nechce viděti — neboť takový názor měl by osudné důsledky pro onu vlastní jistotu a vlastní nádheru rozumu lidského, která se slaví jako největší vymoženost nového věku. V pravdě však jest teprve kruté poznání nesvobody vlastního rozumu jedinou cestou, vedoucí skutečně »k rozumu«, t. j. abychom očistili své myšlení mocnější moudrostí, abychom je vychovali a povznesli nad osobní předpoja-

tost. Slyšel jsem kdysi člověka homosexuálního vykládati svůj mravní a náboženský názor: Nebyl nic jiného než odlesk jeho zvrácených chtíčů. Sám však byl přesvědčen, že jest to výsledek jeho myšlení. A poněvadž moderní učenci jej odkazovali na jeho ubohý vlastní rozum jako na posledního rozhodčího, byl ubožák v postavení pana Prášila, že se měl za vlastní kšticí vytáhnouti z bahna.

Jest to zajisté dobré a nutné dáti člověku pocit, že se ozývá vyšší bytost, hlas boží také v nitru jeho nejvlastnější osobnosti, v jeho nejvlastnějším rozumu a v jeho vlastním svědomí. Vždyť právě církve podepřela nejsilněji toto osobní svědomí: »Quidquid fit contra conscientiam, aedificat ad gehennam!« řekl sněm lateránský. Avšak toto osobní svědomí potřebuje ustavičného opravování, probouzení a zabezpečování stálým zbožným srovnáváním s posvátnými a osvědčenými pravdami, jež samo představuje. Dnes má také každý člověk své zvláštní hodinky a řídí se především podle jejich údajů; kam by to však vedlo, kdyby je neřídil pravidelně podle urči-

tého času hvězdářského, nýbrž posouval jejich ručičky podle všelikých osobních úvah, dojmů a potřeb?

Vždyť naše svědomí spočívá právě v tom, že zde cosi neosobního, opravujícího naši vlastní předpojatost, promlouvá uprostřed našeho nitra a zadržuje naši libovůli. Zdaž nemusíme proto právě na ochranu této svatyně srovnávati výpovědi svého svědomí ustavičně s posvátným podáním skutečnosti a pravdy, které stojí jako nejvyšší rozhodčí nad naším osobním úsudkem? Nejsme jinak v největším nebezpečení, že náš podřízený subjekt podvrhne naše svědomí a že naše smyslná osobnost umlčí duši?*)

*) Tolstoj praví kdesi právem: »Život neřídí se teď už svědomím, nýbrž svědomí sklání se podle života.« Tento zjev jest však nutný, jakmile jednotlivec neuznává žádné vyšší autority, která udržuje jeho svědomí čilé a čisté. Sám Goethe vyslovil se v tomto smyslu proti oněm moderním jednotlivcům, kteří by chtěli býti samými »bohy samostatnosti«: »Kde jsou tu náboženské, kde mravní, kde filosofické zásady, které jediné by mohli chrániti?«

»Rozum a svědomí« jest věru něco skvostného, — ale potřebují samy nejprve výchovy, očištění a osvobození a stálého styku s vyšší moudrostí, nežli jim možno svěřiti vedení člověka.

Neznamená však snad podřízení našeho myšlení takové autoritě nesnesitelné vzdání se osobního života a myšlení? Nikoliv — toto podřízení jest právě podmínkou rozšíření vlastního života; toliko vírou ve vyšší moudrost osvobozujeme se z těsného vězení vlastní zkušenosti a vlastního poznání. Právě nejosobnější život nutí pro vlastní rozvoj dáti se vésti, jakmile jen člověk poznal nekonečný rozdíl chápavosti, jenž se ukáže mezi tím, který ještě jest omamován pudy, dráždidly a klamy »světa«, jehož názory proto také od tamtud jsou našeptávány — a mezi tím, který kdysi přešel Golgathou. Právě poznání sebe povede vždy k uznání takového rozdílu; pohled do podstaty lidské, pralidské, zbystřuje oko pro bytost nadlidskou, jež inluví shora.

Tak důvěřivou úctou před onou soudností vše převyšující přiznáváme se nikoliv snad

k »slepé«, nýbrž k »prozíravé« poslušnosti, jež nám skýtá jedinou správnou cestu, na níž můžeme se učit — aniž bychom učili, dokud jsme se opravdu nenaučili: Není naprosto žádné silnější překážky našeho osobního vývoje nad naivní jistotu, kouzlicí nám nejosobnější rozvoj, zatím co nám bere skutečně možnost, že bychom kdy vyrostli nad úzký duševní obzor a neúplnou svoji zkušenost životní.

Vyložených zde hledisk na otázku oprávněnosti v mravouce užijme tedy také při naší otázce pohlavní. Jest sotva asi jiný obor mravouky, ve kterém by bylo vystoupilo v nejnovější době tolik oprávců a novotářů, jako právě v této otázce. A všichni ti novotáři prohlásili především radikálním způsobem boj mravouce a výchově křesťanské.

Celý ráz válečného toho prohlášení prozrazuje již, že útočníci nemají ani zdání o velké oprávněnosti mužů hájících tradici, ani o své vlastní, právě tak velké neoprávněnosti, aby mohli v tomto oboru podniknouti nové hodnocení. Kdo se odvažuje zde pro-

mluviti, měl by si ujasniti tyto hlavní podmínky oprávněnosti a s tím porovnatí sebe i velké tvůrce a nositele podání: Předně důkladnou a bohatou znalost životní. Tím se nemyslí, že by kdo musil projít celým bahnem, aby měl potřebnou zkušenost v otázce pohlavní. Naopak: Kdo se poddá otroctví smyslnosti, jest tak omámen jejími popudy a klamy, že již nedovede mluvití nestranně a pravdivě o její podstatě a jejích účincích, nýbrž propadá vlastnímu klamu a omámení. Jen svobodní lidé mají pravou zkušenost: Jest pak druh moudrosti životní, která vzniká také beze ztráty svobody a která jen předpokládá, že člověk nemluví o věcech oněch z abstraktního přemýšlení a z rajské dálky, nýbrž sám v sobě chová a ze zkušenosti zná velké ty síly, jež působí v pohlavním životě lidském.*)

*) I pro osobu Kristovu znamená výslovně zpráva o pokušení, že v něm nebyl jen nadzemský duch, nýbrž úplná lidská bytost — aniž by arcíť byla nabyta jen nejnepatrnější moci nad duší: Mocné střetnutí, pronikavý pohled a pak slova: »Odstup ode mne, satane!« Vždyť totéž jest vy-

Síly ty musí tudíž zde býti — není však nutno k moudrosti životní, aby zmocnily se lidí a ukázaly svou pravou podstatu ničícím jednáním — genius prohlédne i tak celou jejich hru od hora až na dno a vidí tisíckrát více než ten, kdo se pohřížil do světa smyslného mámení a nyní nemůže poznávati pro »závoj Majin«.

Tu pak přicházíme opět k druhé podmínce toho, co jsme nazvali »oprávněností« v otázkách těchto: Zajisté je nutná zkušenost, nejosobnější utkání se základními silami, tvořícími lidský osud — zároveň však nutno dobytí nejvyšší svobody proti těmto silám, nejvyššího překonání jejich půvabů a představ. Jen tak je možná moudrost, vše pronikavě

sloveno dogmatem o bohu-člověku — a v polemice církevní proti naukám gnostickým jest zřejmě patrno, že převaha křesťanství proti pouhé abstraktní duchovosti spatřuje se právě v tom, že tam nejvyšší pravda se vtěluje, prožívá a zakouší celé utrpení životní a proto také stále mluví s nejdůkladnější zkušeností — zatím co filosofie mluví stále jen z abstraktní výše myšlenkové.

vidící a přece stojící nade všemi suggestcemi a našeptáváním, které stále ze spodního světa chlácholí naše myšlení a ovládají. Pozorujícetedy s takových hledisk pohlavní otázku můžeme rozeznávati dvě skupiny neoprávněných spisovatelů: Předně čisté a nadšené duše, které chtějí jen dobro, ale přece způsobují toliko tragický zmatek, poněvadž nedostává se jim všeobecné znalosti lidské povahy. Jsou to prostě a jasné charaktery bez velkých protiv a bez silné naruživosti — v nich jest celá rozmanitost a síla lidské povahy. Neznají takřka předchozích dějin své vlastní jemnosti, netuší, kolik obrovských bojů s běsy, kolik tuhé kázně celých pokolení bylo třeba, aby se získalo jen trochu svobody a utišení v životě duševním. Tak nejsou tedy vůbec ani schopni přenéstise do ovzduší těch, kteří musí těžce bojovati s hrubými silami naší smyslné bytosti — právě jako veselí dědicové kupců, vyšvihnuvších se v těžkém životním boji a plném strádání, nikdy nemohou správně odhadnouti podmínky své vlastní bezpečnosti a nabýti jen docela při-

bližné představy o nesmírné nejistotě a nelítostnosti života. Všichni tací lidé horují, stanouce se oprávcí, o »ráji«, aniž by se byli vyrovnali s »peklem«; neznají skutečného člověka se všemi jeho temnými pudy a slabostmi, i s celou vrtkavostí jeho zásad, a tak jej svádějí, aby podceňoval i sám svou vnitřní slabost v celém jejím rozsahu a aby zamítl prostředky, jichž může postrádati jen člověk úplně osvobozený, nikdy však bojující. Zakončením pak jest místo vyšší svobody jen dvojitá nesvoboda! Proto jsou tací lidé nejnebezpečnější bludičky a působí nezřídka zhoubněji než veřejní svůdcové.

Druhá skupina »neoprávněných« lidí skládá se z těch, kteří mají sice zkušenost o silách smyslných, nedospěli však k žádnému vyššímu přemáhání — od takových lidí pochází onen druh pohlavní literatury, u níž se hned pozná: Tu nemluví svobodný rozum, nýbrž tu mluví vědomě či nevědomě smyslné potřeby a erotické fantasie a vzrušení — ano u mnohých ze spisů těch máme pocit, že by zasluhovaly vedlejšího názvu: »Rozmluva

s pohlavním pudem« — máme totiž dojem, jako by pohlavní pud sám vykládal své názory o otázce pohlavní a jako by ovšem stá-
věl při tom své nároky do středu života.

Fénelon řekl kdysi: »Kdyby byli lidé udělali náboženství, — ach, ti by je byli docela jinak udělali!« Věru, čtouce mnohé opravné spisy o pohlavní otázce tušíme již, jak bude vypadati náboženství a mravouka, nastoupí-li jednou nestálé nápady číkoliv místo velkého poučování ze světa nadlidského utrpení a přemáhání.

A snad právě v tomto oboru bude nejrychleji a nejdůkladněji vyvrácena zásada pouhého individualismu, kterou prohlásil již volný myslitel Comte za »severskou nemoc«: Vzhledem k neuvěřitelným nápadům, neživotným teoriím a materialistické krátkozrakosti, jež bývají uváděny též od lidí čistých a vážných, jakmile se oprou o své vlastní myšlení, mnohonásobně porušené, a o svou vlastní, úplně kusou zkušenost, bude lidstvo konečně zase donuceno k zásadní »kri-

tice individuálního rozumu« — zvláště až konečně již přestane nevědomky vedoucí účinek podání v kruzích stále širších.

»Nedůvěřujte každému duchu, nýbrž zkoušejte duchy,« praví apoštol. Ve smysle tom předeslal spisovatel této knížky svým výkladům uvedené zásadní otázky, aby prozkoumal duchy. Podmínky oprávněnosti, odvozené jím z podstaty vytčených otázek: Důkladná znalost skutečného života a nezdočná svoboda duševní proti jeho popudům — tyto podmínky oprávněnosti splněny jsou zcela jen osobností Kristovou a velikých světců staré církve. Proto kdo chce jistě kráčet v těchto těžkých a zodpovědných otázkách a svědomitě raditi, musí se nejprve zde v hluboké úctě učit a poslouchati, nežli smí žádati, aby jiní jej poslouchali a se učili. Známe sice zvláštní úsměv, jenž kmitne se obličejem mnohých lidí při zmínce o »svatých«. Netřeba-li však srovnati úsměv ten se způsobem, jak v bajce smějí se zvířata tomu, že člověk kráčí zpříma, místo aby lezl po čtyřech? Ano, světci odvažovali se krá-

četi zpřímá tam, kde většina lidí bohužel dosud jde po čtyřech! A některé snad přemrštěnosti jejich geniální touhy po svobodě budou asi právě ti musiti především odpouštěti, kteří jinak tak rádi vše promíjejí geniálním lidem.*)

Tolik jest jisto: Kdo chce otázku pohlavní pochopiti právě též se stránky výchovné skutečně hluboce a nejen literárně si s ní pohrávati, nemůže světců pominouti. I Goethe musil osvobozující slova svého nejhlubšího dramatu lidského vložit v ústa postavám svatým.

»Zde rozhled volný jest, duch povznesený!« Čím důkladněji novodobé lidstvo za-

*) Těm, kteří stotožňují »svatý« a »samotářský«, budiž zde připomenuto, že právě mezi největšími světci byli také tací, kteří žili v manželství a měli také dítky. Svatost neznamená útek před světem, nýbrž nedotknutelnou samostatnost vůči světu: Jen toto pevné stanovisko dovoluje teprve pravé ovládnání a využití všech darů životních — i lásky.

Žije, co vlastně znamenají »rozpoutané pudy« pohlavní, tím spíše zase porozumí, proč v hrdinném křesťanství skrývá se jediné pravdivé pojetí otázky pohlavní a proč toliko tam dán jest mocný lék, přemáhající běsy a měnící je v duchy služebné.

POHLAVNÍ MRAVOUKA.

KŘESŤANSTVÍ
A MODERNÍ MRAVOUKA.
V OTÁZCE POHLAVNÍ.

Ovládní přírody a sebe. Žijeme v době, podobné v mnohém ohledu oné, ve které vystoupil kdysi Sokrates — v době, ve které uvolnily se všechny dochované mravní řady a kdy individuální pudy a náruživosti snaží se zbaviti vší opravdové kázně ve jménu svobody a silného života. V takových dobách všeobecného otřesení mravních základů našeho života obrací se přirozeně myšlení lidské od vnější přírody k otázkám vlastního nitra. Cítí se vždy jasněji, že důležitější než všechno vědění o věcech zevnějších, důležitější než všechno ovládní vnějších sil přírodních jest přece jen ovládní přírodních sil v lidském nitru a že bez upevnění lidské povahy, bez dovednosti ovládati sebe všechna ostatní dovednost musí vésti jen ku strašlivé pohromě vší vzdělanosti. Francouzský vychovatel Payot praví ve své »Výchově

vůle« právem, že věk přírodní vědy, třeba byl tak důležitý a požehnaný, odvedl přece člověka od hlubšího poznání sama sebe, od znalosti povahy. Nám otvírá se každým dnem více zrak pro zhoubné následky tohoto zanedbávání.

Odkrýváme celou řadu vážných znaků úpadku vzdělanostního a tělesného, jichž příčina po bližším pozorování spočívá v nedostatku silné kultury vnitřní.

Vidíme tu, jak na konec celé lidské žití trvá i hyne s kulturou povahy. Vzmáhajícím se směrem novodobého lékařství, psychotherapií, jsme opětně upozorňováni na to, jak neobyčejný má význam charakter, kázeň vůle, výchova citů, ovládání obraznosti pro celé nervové i tělesné zdraví člověka. Ve světle tom jeví se chabé oddávání, vyžívání nejen mravním úpadkem, nýbrž podporuje také vzrůst každého chorobného zárodku v člověku, rozrušuje vůli, činí člověka bezbrannou kořistí všech zevnějších dráždidel a hubí tím jeho soustavu nervovou. Rovněž poznáváme vždy více silnou závislost duševního zdraví

od stavu charakteru. Právem dí francouzský psychiatr: »Duše lidská potřebuje mravního názoru tak nezbytně, jako krev kyslíku.«

Avšak nejen rozsáhlá zvrhlost nervová, nýbrž i vzrůstající zdivočení pohlavní a ne-tečnost našeho věku jest znakem, jenž hrozivě nás upozorňuje, kam dospěje lidská společnost, pakli pro pouhou kulturu vědění zanedbá kulturu vůle a svědomí. Zanedbávání povahy jeví se tím osudnější, že moderní civilisace blíží se s dráždidly a svody vždy silnějšími hmotné podstatě naší bytosti — ano základní myšlenkou a hnací silou této moderní civilisace není nic jiného než nejpřehnanější péče a ošetřování hmotné stránky člověka. Celý ten kult hmotné potřeby jest vlastně příčinou toho, co bylo nazváno pohlavním zbytněním naší doby. Naivnost, s jakou dnes hmotná potřeba staví se do středu kultury — ta obráží se arci v nesmírné nestoudnosti, s níž dnes prohlašuje často pohlavní a erotická potřeba své ukojení za vlastní úmysl životní a pro každý rozmar a pro každou zvrácenost žádá místa a po-

travy. Vytýkám ony kulturní příčiny pohlavního zdivočení a předráždění výslovně hned z počátku, abych označil hranice, jež má veškerá pohlavní výchova v celém ovzduší naší dnešní vzdělanosti: Nejvyšší činitel výchovný jest a zůstává přece celý duch věku — je-li soustředěn na vnější život, volá mládež tisícovým jazykem ven a jen neobyčejná moc výchovná dovede zde působiti s výsledkem proti tomu.

Co však jest tedy třeba v rámci našich poměrů kulturních činiti na poli výchovném? Jak může dům a škola alespoň poněkud působiti proti tělesným, mravním a společenským nebezpečenstvím, jež z ovzduší naší civilisace, přesyceného pohlavními svody, vnikají do moderní mládeže, předčasně zralé?

Neodlučitelnost pohlavní výchovy od mravouky. Než přistoupím k tomuto předmětu, musím ještě odpověděti na jednu otázku. Kdo v oboru pohlavní výchovy určuje všeobecná stanoviska, nemůže se vyhnouti otázce, který směrodatný mravní

ideál má tedy vlastně býti vzorem této mravní výchově?

Pohlavní výchova nebudiž od pohlavní mravouky oddělována. Záleží rozhodně na tom, zda základní názor, z něhož se vychází, již sám vychovává, t. j. zda silně vyzývá a povznáší, či zda rozmazluje a podporuje ospalou povolnost lidskou naproti pudům a vášním vědomě či nevědomě. Kdo zastává rozhodné podřazení pudu pohlavního vyšším, duchovním účelům životním, toho výchova bude řízena zcela jiným duchem, bude předpisovati zcela jiné prostředky než výchova toho, kdo zastává se theorie »vyžití«, jenž chce nanejvýše předejiti výchovou předčasnému neb nezdravému projevu pudu toho.

Jednoženství a osobnost. Nastínil bych tudíž nejprve docela stručně mravní názor, k němuž se hlásím a jemuž jedinému mohu přiznati skutečnou sílu, že by vytvořil povahu. Jest to stará mravouka, jest to názor o životě pohlavním, hlásaný povždy každým hlubokým náboženstvím a filosofií, jenž na-

lezi své zevní vyjádření v naprostém zákaze všelikého mimomanželského styku pohlavního. Zákaz ten je takřka jen znakem základního pojetí, že pohlavní pud nemá jíti vlastní cestou, nýbrž má býti pevně spojen s celým řádem životním. Vyjadřuje se tu jistá pravda, že člověk je více než pouhá bytost pohlavní, tu docházejí vyšší společenské a duchovní zájmy lidské přirozenosti rozhodujícího a zajištěného zastoupení naproti převaze pouhých pudů rodových; co vášeň vidí jen v záři okamžiku, představuje se tu jako sub specie aeternitatis — zkrátka pevná a výhradná forma jednoženství ve spojení pohlavním určena je k tomu, aby zachovala jednotu lidské osobnosti také v našich úkonech pohlavních a silnou zdržující instancí zabezpečila člověka před překvapením prchavými dráždidly a vzrušeními. Jako si vytváříme zásady ve svých nejtěšších a nejlepších chvílích, aby nás chránily jako zástupcové naši lepší podstaty ve chvílích, kdy vzrušení a vášeň kalí klid a samostatnost našeho myšlení — tak jsou také pevné útvary vytvo-

řeny, nikoliv aby nás zotročily, nýbrž spíše aby nás udržely svobodny v nejkrásnějším významu, berouce nám volnost jednání ve chvílích a dobách, kdy jsme nesvobodni, t. j. kdy jsme pozbyli plného rozhledu po následcích svých činů a nejhlubšího porozumění svému svědomí. Kladu výslovně důraz na tento význam pevné formy pro zabezpečení osobnosti proti smyslnému světu pudovému i jeho náladám, klamům a náruživostem. Právě zde se jeví zřetelně, že stará mravouka nepotlačuje nikterak osobního života, nýbrž že si právě obrala za úkol ochranu osobnosti před neosobnými impulsy rodového pudu.

Nebyl to zástupce náboženské mravouky, nýbrž volný myslitel August Comte, zakladatel moderní sociologie, jenž ve své pozitivní filosofii upozornil důrazně právě na tento bod a odtud obhajoval nejpřísnější jednoženství. Praví: »Naše srdce jsou tak nestálá, že společnost musí zakročiti, aby se zadržely vrtkavost a rozmar, jež by daly lidskému životu zvrhnouti se v žalostnou řadu nedůstojných pokusů bez cíle.«

Zajisté i Comte ví, že jest láska hluboká a silná, nepotřebující žádné vnější opory — ale poněvadž jest ve většině spojení alespoň jeden společník ohrožený, jest nepochybnou rytířskou povinností k slabým lidem, aby také ti, kdož nepotřebují sami opory, ctili přece posvátnou formu, jež jest tisícům oporou jejich lepší podstaty a jež vážností, jakou obklopuje pohlavní spojení, vykonává očišťující a silící vliv na všechny city. Všichni moderní horliví stoupenci volné lásky nenahlížejí, jak právě uvolnění milostné vášně olupuje lidské nitro o svobodu a činí je obětí zcela neosobních vznětů a pudů. Jsou však dnes bohužel mnozí dospělí mužové, píšící o pohlavní otázce a zastávající se pohlavního poučování, jimž samým ještě schází nejdůležitější pohlavní poučení — totiž poučení o tom, že právě jevy citové, které pokládají za úplně osobní a kterým proto chtějí jménem volné osobnosti klestiti bezohledně dráhu — že právě ty jevy citové spočívají docela jen na klamu a přeludu, jimiž pud rodový nutí jednotlivce udržovati druh. Schopenhauer praví na kterémisi místě velmi

vhodně o Boccaciově »Dekameronu«, že tam není vlastně nic jiného vyjádřeno, než potupa a posměch genia rodového nad zašlapanými jím právy a zájmy jedinců. Tak — čtouce mnohý moderní spis proti staré mravouce, máme také dojem, jako by se z něho smály, aniž toho spisovatel pozoruje, potupa a výsměch genia druhového, jenž vodí jednotlivce za nos a umí je tak klamati, že hlásají jeho opojení rodové jako nové náboženství osobnosti.

Naproti tomu prohlašuji tedy důrazně, že pevný a výlučný útvar jednoženství jest pravá bašta mravní svobody, představitel pevné a trvalé osobnosti proti pouhé smysl-
nosti a spolu nejsilnější popud, abychom jednali v životě pohlavním vždy jen z hloubky své bytosti, ze zralé úplně rozvahy a odpovědnosti — zkrátka nadosobní pořádek přispívá k tomu, že se člověk osvědčuje právě v onom nejzodpovědnějším oboru vždy jako celý člověk a nikoliv jako erotický zlomek.

»N o v á m r a v n o s t.« Bohužel jest dnes celá řada spisovatelů a spisovatelek, kteří vidí

podstatu pohlavní mravouky nikoli v důsledném podřazení erotiky duševním a společenským zájmům, nýbrž naopak v jejím vyvýšení nad všechny ostatní účely životní a ohledy. Slyšme na př. tento výrok Ellen Keyové: »Kdo má dosti silný cit, netáže se nikterak, má-li právo na své city — toho láska tak zveličuje, že cítí, jak život lidstva jím se zveličuje.« Tím přece činí člověka slabým otrokem jeho milostného vznětu a káže mu blud, že jest na světě vůbec jen pro požitky lásky, její vidiny že jsou jedinou skutečností a všechny ostatní úkoly a účely životní pouhé přízraky a bledé stíny. Všechna vážná náboženství a soustavy filosofické učily nás však pravému opaku, mluvíce o »závoji Májině«, o opájení, jímž smyslný svět odvádí člověka od onoho duševního určení, jemuž má se přirozený život podříditi, nikoliv nadříditi. Ellen Keyová vykládá věc tak, jako by usuzování o právu a nepravu ve věcech lásky nebylo nic než vnější otroctví mravní, zatím co se jím vyjadřuje přece jen základní pravda, že člověk jest daleko více než milostný pro-

ces, a že se nemůže vzdáti tohoto přebytku zodpovědnosti, síly volní, duševní svobody, aniž by zapřel celou svoji důstojnost lidskou. Vždyť praví již Goethe ve smyslu tom o člověku: »Jen on rozeznává, volí a posuzuje — on umí okamžiku dodati trvání.«

Odjakživa arcif zapomínali lidé v milostivém opojení na celý svět kol sebe — ale věc se pak přece také jmenovala pravým jménem — novinkou jest, že se nyní odvozuje theorie z úpadku, ba i nová mravouka, prohlašující úplně vážně neomezené panství erotu. Novinkou pak jest a opravdu potupou, že se takové spisy pojímají vážně od mužů vážených a že se nevidí, jaká nedozírná nebezpečenství nutně z toho povstanou, činí-li se obor, který již sám sebou tlačí se do popředí, nyní také ještě theoreticky středem života. Ujasněme si přece již, jak se takovými názory upevňují a utvrzují všechny vznětlivé či nepravidelné povahy dvojnásobně ve svém milostném otroctví a že lidé perversní musí úplně pozbyti všeliké opory a všelikého studu naproti svým poblouzením! Právě se

stanoviska výchovného zdá se mně míti neobyčejnou důležitost, abychom se naproti takovému uvolnění pohlavního života přidržovali důsledně názoru, který naprosto podřizuje pohlavní život vyšším myšlenkám a vyššímu obsahu životnímu a tím uklidňuje milostný nepokoj a chrání život lásky před prohýřením a onemocněním jeho mohutných sil. Jest to obzvláště pro dívčí výchovu tím důležitější, poněvadž právě žena fyziologicky neobyčejnou měrou jest vyčerpávána pohlavními úkony a proto také potřebuje zvláště silné odchylky, zvláště silné výchovy pro duševní svobodu. Židovský mudřec Philo alexandrinský pravil jednou: »Obcováním s mužem stává se panna ženou, duševním obcováním s bohem stává se žena opět pannou.« Nelze lépe vyjádřiti, co má celá pohlavní mravouka a výchova naproti životu pohlavnímu dokázati v duševním osvobození. Cílem vši naší ženské výchovy měl by býti tento duchovní druh panenství, spočívající v tom, že svět pohlavní neovládá, zvědavě se táže a pátraje, život duševní, nýbrž duševním vzle-

tem k nejvyšší dokonalosti takřka znova hluboko se zahaluje a klesá do temných koutů vědomí.

Obohacení života lásky křesťanstvím. Nepovede však přísné podřízení nejjemnějším potřebám svědomí nezbytně k ochuzení a zastavení erotického života? K otázce té přisvědčuje na př. Ellen Keyová a s ní mnozí jiní moderní spisovatelé. Nařiká nad krutým zákonem, který ukládá stará mravouka pohlavnímu vyžití a který jménem stálosti a odpovědnosti nechává tak mnohou »možnost štěstí« nevyčerpánu. Chce, aby se člověk odvážil obětovati jiné svému »erotickému sesílení života«. Při tom si naprosto nevšimá, že vyšší druh lásky pohlavní, opěvaný našimi básníky, nepochází přece z kultury sobeckého a nezřízeného vyžití, nýbrž právě ze staleté výchovy přemáhání a duševní pevnosti povahy vůči smyslovému světu. Velké obohacení a prohloubení erotického života od starého věku jest přece výtvor oné nezištné lásky, onoho silného duševního povznesení nad svět smyslný a oné ná-

ruživé vroucnosti, která ze světa náboženského cítění vnikla do života lásky a jej povznesla ze smyslné chudoby k plnosti duševního života. A právě zjemněné svědomí zvýšilo zcela bezprostředně také něžnost pocitů lásky.

Ba řekl bych: Všelická odpovědnost, kterou uložilo náboženství životu milostnému, proměnila se v novou něžnost, všelické odříkání, kterého vyžadovalo od bouřlivé vášně, stalo se novou schopností oddané lásky. Proto kdo chce lásku k vůli nerušenému vyžití odloučiti opět od požadavků svědomí a věrnosti, ten také ožebračí zase erotický život a pak skončí u pouhé nahé smyslnosti. Stará náboženská mravouka zastupuje tudíž nejen snad zájmy společenské a blaho duševní, nýbrž zastupuje také nezbytný charakterní podklad vši vyšší lásky, spojuje lásku s mravními duchovně zřídly životními, bez nichž by sama nikdy plně nerozkvetla. Láska neodlučuje se beztrestně od posvátných řádů životních — neboť tyto řády se svou rozsáhlou péčí a velebením stálosti jsou takřka

samy vyhráněná láska a výstražně vyslovují podstatu pravé lásky: Kdo se jich zbaví, toho láska postrádá pak již předem oné hluboké vážnosti a oné vyšší oddanosti, bez níž obyčejná láska mění se v kruté sobectví. Není to v pravdě náhoda, že u volné lásky na konec vždy láska ubita bývá volností — duchem smyslné nestálosti a nerytířského sobectví, jenž spočívá v nedbání oněch pevných řádů. To vše pravím také se stanoviska vychovatelského — rád bych hodně důrazně upozornil na to, jak novodobí theoretikové emancipované lásky přehlížejí právě to, co bych nazval »výchovou všelike vyšší kultury lásky«.

Jednoženství a ochrana mateřství. Jednoženská mravouka napadána jest poslední dobou ostatně nejen pro svobodu a sesílení života, nýbrž i jménem soucitu. Chce se odstraniti mravní odsuzování nemanželského mateřství — jen tak prý se může zlepšiti postavení nemanželských matek. Forrel prohlašuje rozeznávání manželského a nemanželského mateřství přímo za nemravné.

Ellen Keyová nazvala by každé mateřství svatým, které vyvolalo hluboký cit povinnosti. A německý spolek pro ochranu matek hájí téže věci přímo jménem »opravy pohlavní mravouky«.*)

Možno tu opět pozorovati na příkladě nápadném celé množství osobních činitelů ruši-

*) Některé přívrženky mimomanželské volnosti upokojují nás tu a tam, ujišťující, že v podstatě má trojice otce, matky a dítěte zůstatí — jenom prý chtějí také místo pro výjimky. Nechápu však, že takové výjimky zde ruší pravidlo a odnímají mu všelikou vážnost. Neboť platí-li přece jednou výjimky — kdo by si pak zde nedovolil práva výjimky? Kdo by se nepočítal k vyvoleným duším, jichž zvláštní zkušenost smí rozbítí úzkou formu? Výsledek je vždy stejný: Proroci ti mluví všichni o volnosti a nedovedou si nikdy představití skutečné živoucí bytosti, pro něž má býti určena. Ostatně muži opravdu velicí, silní a rytířští nedovolovali si nikdy výsad, nýbrž ustavičně příkladem hrdinného přemáhání podávali ruku slabým, místo co by jim svůdným vzorem dodávali přesvědčení, že se velký sloh života nedá sloučiti s nejněžnější svědomitostí.

vých při mravním úsudku: Jak nejenom sobectví a vášeň, nýbrž i soucit může zabrániti pravému všestrannému poznání v otázkách těchto, pakli všimne si — jako u většiny lidí — impulsivně a jednostranně toliko nejbližší věci. Jak jinak by se mohlo přehlédnouti, že se jediná pravá ochrana mateřství podává toliko takovým zřízením, které přidržuje a vychovává muže silnou autoritou k ochraně jeho? A že proto každé uvolnění tohoto pořádku, každé vydávání jeho posvátné důstojnosti jest především zločinem proti ochraně mateřství? Již jen z tohoto důvodu nemůže každé manželství bez rozdílu býti nazváno svatým. Jména toho zasluhuje toliko mateřství vzniklé z hlubokého citu povinnosti, nikoli však ono, jež sice později takový cit vyvolalo, ale vzniklo z lehkomyšlnosti. Kdo chce tyto rozdíly setřítí, hraje si v pravdě se slovy, se životem — a s mateřstvím. A nikoliv snad jen jménem chladné mravouky, nýbrž právě jménem nejvyšší nejpečlivější lásky musí se vždy odsouditi každé mateřství, k němuž dochází mimo ustálený řád ži-

votní, který jen sám poskytuje pevné záruky pro vypěstění a výchovu dítěte.

Mravouka označující každé nemanželské mateřství za hřích nepochází z ustrnulé zvyklosti a mravního šosáctví, nýbrž z pozorování nejvýš určitého a ze zření k povaze mužské — jest to velice urážlivý, avšak přece příliš oprávněný projev nedůvěry ke stálosti a rytířkosti mužského cítění. Poznala, že rytířství to může bohužel ve většině případů býti vzbuzeno jen nedotknutelnými řády a jimi zvítěziti nad nevázanými náklonnostmi. Tato povaha mužská nemění se žádným žvastem velkých dětí obojího pohlaví — a tak zůstává stará mravouka přece jedinou skutečnou odpovědí na skutečný život.

Zajisté má nezlomná pevnost úsudku zůstatí prosta jakéhokoliv pokrytectví, zajisté mají ty, jež pochybily, ještě daleko pečlivěji býti chráněny před bídou a opuštěností — má se však ustavičně přesně rozlišovati soucit s provinilou a posouzení skutku. Bylo by největší bezcitností právě k slabým, kdyby se jim vzala mravní opora, která může se za-

jistiti toliko důsledným odsuzováním nemanželského mateřství a která musí zůstatí stále podkladem pro zákonník ženské cti.*)

A každý muž, který přemýšlí sám o své lepší podstatě, bude musiti na tomto zákoníku cti setrvati. Pozoruje-li ženu jen ze své smyslnosti, klesne mu na otrokyni jeho chtíčů, pozoruje-li ji se stanoviska svých vyšších potřeb, věncí-li ji slávou věčné ženskosti, uctívá-li dokonalejší sílu lásky v ní, nežli spočívá v něm, pak smí jí také říci: »Noblesse oblige — ty nesmíš klesnouti, jinak klesne vše!« Žena nemůže svou vyvýšenost nad pouhou smyslnou a sobeckou vášeň a svou

*) Ukazovalo se také na utrpení dětí, které musí nositi skvrnu nemanželského původu. Utrpení to jest neodvratně spojeno s volnou láskou a bude jen tím více dětí stíhati, čím lehčeji věc bude pojímána. A přese všechno utrpení jest přece pro dítě lepší a prostředkem proti dalšímu působení lehkovážnosti rodičů, doví-li se, že není nikterak jedno, jak přijde člověk na svět, a že lidská společnost nemůže nikdy vzdáti se práva, aby neměla alespoň stejné požadavky pro život pohlavní jako vyšší zvířata.

náležitou zdrželivost jinak důstojně vyjádřiti, než právě pevným setrváváním na posvátném řádu manželském. Ano možno říci: Právě její mateřství povznášející ji nad muže musí pevně trvati na takových zárukách pohlavního svazku a na slavnostním spojení tohoto pouta s náboženstvím a pokáním, — neboť právě mateřství poutá ženu k budoucnosti hlouběji a živěji a k tvůrci tajemněji než muže, zaměstnaného vždy přítomností.

Ž e n y a s t a r á m r a v o u k a. Jest jen podivno, že ženy, odkázáné měrou tak mimořádnou na trvalé spojení, jejichž vychovatelská činnost potřebuje tak silně mužského doplnění a jejichž celé štěstí životní závisí na tom, aby milostné pudy mužovy byly vychovávány pevnými řády — že dnes ženy zhusta hlásají volné a naturalistické názory a velebí vznešenost volné lásky. Dá se to vysvětliti jen tak, že v naší době působí stará posvátnost manželství ještě tak hluboko, že ony ženy nemají naprosto žádné jasné představy, jaké poměry by nutně pro ně vplynuly, kdyby se skutečně jednou v životě po-

hlavním velebená choutka osobní dostala ku vládě. Čteme-li dnes, že dámy píšící o pohlavním poučování posmívají se při tom staré důstojné mravouce a že mluví o »zardoušených pudech«, kde přece jen běží o základní umravněnost, která jediná vede k volnosti — tu možno skutečně jen říci: »Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí!« Na Michelangelových malbách nástropních v sixtinské kapli jest znázorněno stvoření ženino ze žebra mužova neobyčejně hlubokým způsobem: Sotva stvořena zdvihá s prosbou ruce k bohu, jako by cítila, že je úplně ztracena, je-li vydán poměr pohlaví pouhé přírodě a nikoliv postaven pod ochranu svatého ducha.

Podstata mezi starou a novou mravoukou. Tu slyším právě na tomto místě některé vážnější zástupce nové mravnosti tvrditi: Ani my nechceme nikterak uvolnění života pohlavního od vyšších sil duševních — chceme jen, aby duch a smyslnost shledaly se na volné půdě. Jest jistá pravda, že by se silně křivdilo některým zástupcům nové pohlavní mravouky, kdyby se tvrdilo,

že by chtěli život lásky zbaviti vší odpovědnosti. Čtouce na př. spisovatele, jako je Forel, nalezneme, že se stanoviska plemenné zdravotvůby žádá dokonce zvýšenou odpovědnost. Avšak právě vytkneme-li to k vůli spravedlnosti, můžeme tím ostřeji naznačiti, v čem vlastně spočívá nejzákladnější rozdíl staré a nové pohlavní mravouky. Nespočívá v různosti konečného cíle, nýbrž v naprosté různosti prostředků, jež shledány byly nutné k dosažení tohoto cíle.

Také novější myslitelé nechťí žádného panství hrubých pudů, nevidí však, že by uskutečnění jejich rozkladných návrhů v praxi neodvratně tam vedlo. Mají vznešený cíl — avšak z nedostatku životní a lidské zkušenosti navrhují úplně nedostatečné prostředky, aby dosáhli cíle toho. To vystupuje zvláště zřetelně ve spisech Forelových a překvapuje tím spíše, poněvadž látka, kterou nám předvádí, by mohla dostačiti, aby vyléčila každého čtenáře z dobromyslného nazírání na lidský život pohlavní. Naskytují se nám odstrašující pohledy do propasti pohlavního po-

žitkářství, vidíme smutnou zvrhlost, číhající za každým osvobozením pudů a vedoucí cestou prohnanosti ke zničení soustavy nervové, ano ke zvrácenosti pohlavní. Očekáváme po takových dojmech, že právě tento spisovatel musí proti takovým nebezpečnostvům doporučeti nejsilnější duševní léky. Místo toho vidíme, jak jeho celá pohlavní mravouka má celkem za účel jen velmi pohodlnou schopnost, jak zabrániti početí, jak překaziti každé nezdravé rozmnožování. Mimo tato zdravotní omezení a mimo náležitou péči o potomstvo jest vlastně všechno dovoleno — dvojženství, mnohoženství i volná láska. Vlivu toho na povahu a spolu konečně také opět na tělo se nedotýká. Forel srovnává onu schopnost se schopností ovládati přírodu a snaží se ji takto ospravedlniti: Nevidí však, že schopnost předejiti následkům nejen neklade žádné uzdy přírodním silám v člověku, nýbrž je dokonce zbavuje posledních blahodárných hrází, a neobyčejně podporuje smyslné prostopášnosti mužovy — již jen tím, že vůbec soustřeďuje pozornost lidskou s tak

prosaickou strojeností na požitky pohlavní. — Tím však jest vyvráceno také tvrzení, že oné schopnosti vyžaduje zvláště prospěch žen. Co věrolomné surovosti a bezcharakternosti natropí v životě ženském předrážděná a neovládaná smyslnost mužova, jest tisíckrát horší než převeliký počet porodů. Není jiného východiska z těchto obtíží, nežli všemi prostředky náboženství, cti a důstojnosti ženské podporovati výchovu muže k sebevládě. Vše ostatní jest jen osudným odchýlením od jádra otázky a jest jen zdánlivou a okamžitou pomocí na útraty základních sil duševních!

Zajisté má Forel pravdu, žádá-li více odpovědnosti vzhledem na rozšiřování chorobných schopností. Ale předně svádí jej také zde jeho materialistické stanovisko k velkému přehánění. Lidé slabého těla a nemocného ústrojí, avšak jemných a silných schopností duševních, vykonávají konečně také pro zdraví a životní sílu pokolení daleko více než silní a zdraví lidé, kteří často právě nedostatkem duševních sil a svědomí stávají se opět pramenem mravního a spolu tělesného

úpadku. Nechtějž proto nikdo příliš horlivě hráti si na prozřetelnost. V lidském ústrojí a a právě také v životě duševním spočívají daleko větší síly obrodné, než naši materialisté dnes chtí připustiti.

Dále však zapomíná Forel také, že on, jenž ode všech tělesně ohrožených k vůli kmenové zdravoti žádá daleko větší obětavosti, než samo křesťanství zde ukládá, že se přece nikterak nestará o vychování takové obětivosti, ano že jí dokonce odnímá jakýkoliv sílicí vliv, otvíraje příliš ochotně všechny dvěře osobní náklonnosti a vášni pohlavní, místo aby je vychovával pro přemáhání silnými a nedotknutelnými řády. To však jest právě význačný příklad uvedených shora rozdílů moderní mravouky pohlavní od mravouky zděděné. Novější myslitelé stavějí své požadavky do vzduchu, neznají temných propastí lidské povahy a nevědí proto také, co výchova vlastně jest a co žádá — jsou přese všechnu světskost (či snad právě proto?) nenapravitelní snilkovci. To platí především o radikálních ženách, které zde pro-

mluvily: Mluví o jednotnosti ducha a smyslnosti,*⁾ nevidí však, že duše dává své vyšší síly jen tenkrát životu lásky, když se jí život ten zcela oddá velkými oběťmi a přísnou poslušností.

Žádají osobní svobodné rozhodování v životě pohlavním, nevidí však, že se člověk právě v milostném rozčilení nejméně ovládá a proto jest tím nesamostatnější, čím více jest odloučen od pevných měřítek, ustanovených nad jeho smyslnými stavy. Domnívají se, že pevné řády a kázeň byly sice dobré pro minulost, dnešní člověk že však takových věcí již nepotřebuje — a při tom nevidí, že novodobý člověk není silnější, nýbrž slabší vůle než člověk minulosti, a že tato slabost pochází právě z nedostatku silné a jasné důvěry

*⁾ U ženy jsou oba tyto obory daleko méně odloučeny než u muže, jenž se zde tíže dá vychováti jednotně, poněvadž jeho smyslnost jest povrchnější a hrubší, než smyslnost ženina. Právě proto však jest tím osudnější, vycházejí-li ženy, jednajíce o pohlavní otázce, jen od sebe, místo aby především si všímaly »slabší« části!

v jeho vlastní přemáhání a z hluboké vnitřní ochablosti toho, co se dnes individualismem zove, což ale není nic jiného než vzdání silné a pevné osobnosti ve prospěch pouhé smyslné individuality i všech jejích rozmarů a jejího divadelně zahaleného sobectví. Konečně: Žádají také odpovědnost, nevědí však, že u velké většiny lidí tato zodpovědnost potřebuje rozhodně výchovy a posílení pevnými řády vnějšími, ano že i oduševnělí lidé, nač již Pascal kladl důraz, takovou vnější pomocí jistě se podporují. Zrovna na tomto místě bych rád vytkl, že podstata pohlavní mravouky spočívá právě v tom, že jest spolu pohlavní paedagogikou, t. j. její příkazy a zákazy ukazují člověku nejen konečný cíl, nýbrž jsou především pravými prostředky výchovnými, abychom se tomuto cíli opravdu přiblížili; nenechávají nás v nejistotě o smutné slabosti a nespolehlivosti našeho lepšího chtění v tomto oboru a umějí vpravdě psychologicky řídit obranu proti rozhárané smyslnosti.

Myslím, že čím více budeme řešiti pohlavní otázku nikoliv se stanoviska učených

abstrakcí a neživotného blouznění, nýbrž se stanoviska věcně výchovného, tím více budeme musiti uznati soustředěnou výchovu, vyhráněnou v doživotním jednoženství. Budeme musiti připustiti, že právě smyslná svůdnost života pohlavního s celou svou rozmarností, nervositou a sobectvím potřebuje rozhodně jako výchovné protiváhy duchovního a patrného řádu doživotní věrnosti. Jako se ve středověku věřilo, že černé kouzlo běsů může býti spoutáno toliko světlým kouzlem Kristovým, tak jest jisto, že v životě pohlavním bouřlivý živel přírodní může býti zahnán a uklidněn pouze úplně čistým opakem jeho, nikoliv však změkčilými ústupky. Proto není nic nesprávnějšího než tvrzení, zastupované Carpenterem a E. Keyovou, že myšlenka a slib věrnosti jest něco nedůstojného, nemožného a nepravdivého. Neboť předně nečiní se onen slib pouze člověku, nýbrž také zřízení samému s jeho důležitým významem pro povahu a společnost, a za druhé učí nás právě novodobá psychotherapie a lékařská paedagogika, jak právě pevný a odhodlaný úmysl

vykonává očištný a ochranný vliv na myšlenky a vůli, jak volá takřka vše charakterní v člověku pod svůj prapor a odvrací jej od necharakterního zahrávání s půvaby a příležitostmi. Silný slib, velká myšlenka ze světa nepomíjejícího jest jako přítomnost ušlechtilého člověka, v jehož dobré společnosti myslíme své nejlepší myšlenky a svých špatných nápadů zapomínáme. Tak se dívám se stanoviska pohlavně výchovného na doživotní věrnost v jednoženství: Není nic umělého neb nepravého, nýbrž jest to velká moc charakterní, která prostředkuje pozemské lásce vznešený a výchovný styk s láskou nebeskou.*)

V ý c h o v n ý v ý z n a m j e d n o ž e n s t v í. V Německu ve středověku se velebrlo

*) To právě přehlížejí oni spisovatelé, mluvící opovržlivě o povrchním slibu věrnosti a chtějí-li svěřiti vše pouhému nahodilému citu. Jako ode všech velkých duševních darů křesťanství, tak také od přísahy věrnosti, požehnané jeho myšlenkami, vychází »probuzení těla«. Nevnučuje se člověku nic, co se nevztahuje k jeho duševnímu životu, nýbrž vyvolává se a křísí v něm samém

jako nejkrásnější výsledek výchovy, podařilo-li se vypěstovati v chovanci stálost, vytrvalost.

V této stálosti vidělo se vlastní vítězství ducha nad proměnlivou a nepokojnou přírodou. Více než kdy jindy jest potřebí naší době takové výchovy ke stálosti. Jestť podkladem všeho zdraví, vší plodné práce, vší hluboké vůle — zkrátka základem všeho, co člověka dělí od těkavého zvířete. Taková výchova jest však jen tam možná, kde pohlavní život sám, pramen to života, podřízen jest blahodárnému vlivu této stálosti a kde jest povýšen z pospolitosti požitku k pospolitosti života. Tvrdilo se v nové době, že přísné jednoženství bude jen přechodný útvar pohlavních styků. Já tvrdím právě na základě vylíčeného výchovného významu jednoženství, že se lidská

hlubší schopnost lásky — a tak jako v učení církevním Kristus sám vniká do pekla, tak vniká vážnost a velikost těchto myšlenek samých do říše smyslné přírody a pomáhá podrobiti mocné pudy požadavkům duševním.

společnost bude vždy silněji kloniti k jednoženství, poněvadž jakýkoliv jiný způsob pohlavního spojení rozrušuje povahu, zatím co právě pevné jednoženství jest výchovou k stálosti, k soustředění vůle a citů. Z něho přechází takřka sesílení charakteru a odpovědnosti do všech lidských poměrů. Proto jest nepochopitelno, že v poslední době, aby se plémě povzneslo, chce se schvalovati výjimečně mnohoženství, jako by při zušlechtění plemenném záleželo na největším pokud možná odchovu těl a jako by nebylo stupňování a upevnění vlády duševní nad tělem základem vši zdravoti kmenové a jako by nebyl povstal nejnebezpečnější úpadek plemenný právě z mravní zpustlosti a povrchnosti.

Ostatně nikdo menší než Pestalozzi nepostavil pohlavně výchovný význam manželství, na nějž jsem upozornil v předešlém odstavci, výslovně do popředí všech svých rad, týkajících se výchovy pohlavního pudu. V knížce své »Lienhard a Gertruda« pokládá za nejdůležitější věc, aby se chlapcům a dívkám již záhy předváděl a maloval vzor spo-

řádaného vpravdě manželství i jeho trvalé součinnosti, jeho tvůrčí síly a jeho blahodárné působnosti pro budoucnost — tím se dosáhne, že probouzející se síly a představy pohlavní spojují se již od počátku a pokud možno záhy s představou trvalého řádu životního — to vykonává ochranný, očišťující a posvěcující vliv na všechna procitající hnutí a odvádí je k duševní a mravní stránce soužití obou pohlaví.

Při tom bych vůbec vytkl, že středem pohlavního poučování pro odrostlejší mládež nemá býti stránka záporná, varování před styky mimomanželskými, nýbrž v přední řadě stránka kladná: Výklad toho, co znamená jednoženství jako ochranná moc charakteru naproti pudům. Bez tohoto kladného a názorného protějšku naproti pudové a nemyslicí chtivosti nelze vůbec mládeži dáti žádné patrné opory. Podaných shora odpovědí na moderní útoky proti manželství mělo by se tu užítí při výchově. A mluví-li se o mimomanželském styku, pak bylo by ještě důležitější než odkaz na jeho zdravotní nebezpe-

čenství jasné slovo o škodě, kterou působí povaze. Bylo by třeba ukázati, že nejhorší nemoc pohlavní, získaná nezřízenými styky, jest nepochybně bezcharakternost, uvykání si jednání, jemuž schází posvěcení nejhlubšího svědomí: Tím, že se podkopává vláda důsledné opravdovosti také všude jinde a člověk že se stává kořistí okamžiku a náhody. Připomínejme na př. také to, jak v Dantově »Pekle« otroci lásky bez opory stále vzduchem jsou zmítáni a jak daleko vzduch v okolí těchto erotických smrští se třese — tak jeví se pohledu pravého znalce lidí neodvratný osud všech těch, kteří jednou počali zkušenosti lásky činiti svrchovaným zákonem svého života a odpoutávati se od oněch vyšších řádů, jež mají živel milostný vychovávat pro úlohu služebnou.

Podstata křesťanského názoru o přírodě a duchu. Vychovatelský rozhled staré mravouky bych osvětlil ještě po druhé stránce, abych i tu ukázal, že oprávcům neschází sice nadšení a dobré vůle, ovšem ale duševědná znalost skutečného člověka.

Pročítajíc poučnou literaturu pohlavní posledních let, nacházíme zpravidla v úvodní úvaze prudký útok na opovrhování přírodou a tělem v křesťanské mravouce, a pak přichází chvalozpěv na plodivé síly, tak že se mnohdy domníváme, že snad ještě žijeme v době uctívání Astartina a Priapova. Lidé vyškrtnuvší dávno ze svého slovníku slovo »svatý« vyslovují je opět nadšeně, mluvíc o mechanickém plození, tak že skutečně nabýváme pocitu, že náboženství nezmizelo, nýbrž že bylo toliko přeloženo z duše do ovzduší pohlavního a že bůh se již nezjevuje svědomím, nýbrž ústrojím pohlavním. Vzhledem k takovým projevům nutno shledati správným, že Ellen Keyová označuje naše století jako století dítěte — nebylo věru ještě století, kde by tolik velkých dětí bylo promluvílo, aby postavily své velmi dětinské nápady na místo osvědčené staleté moudrosti. Tací spisovatelé nemají ani tušení, že všichni velcí zakladatelé náboženství od Buddha a Mojžíše až po Krista byli jistě důkladní znalci lidské povahy a vytvořili názory, jež nelze

několika úvodními frázemi odhoditi. Představme si na př. zrovna také muže, kteří v prvních křesťanských stoletích vybudovali pohlavní mravouku křesťanskou. To byly mohutné postavy, žádní abstraktní a neživotní theoretikové, nýbrž znalci života, jimž smyslná příroda našeptávala všechna svá přání, kteří znali z přímého styku všechny démonické síly a přece je mocně ovládli — na ně vztahují se slova, jež sbor blažených chlapců praví o Faustovi: »Však tento poučil se, on vás poučí.« Čemu pak nás tedy učí? Ani stopy opovrhování přírodou, to jest bajka a výmysl — nýbrž jen názoru, že příroda podřazena jest člověku a proto nemůže býti naší učitelkou; že se nesmíme dáti přírodou vésti, že příroda nenese v sobě samé zákon svého pravého omezení, nýbrž že jej očekává od ducha a že příroda všude tam, kde se vymaňuje duševní vládě, vede k nepřirozenosti, ano ke zvrácenosti.

Vždyť my moderní lidé neznáme již ani náležitě lidské povahy, poněvadž u nás pudy jsou ještě upokočovány a kroceny působením

silného náboženského a mravního podání — oni velcí vychovatelé lidstva za prvních století křesťanských však žili v době úplného rozkladu, viděli lidskou podstatu v úplné nahotě před sebou, viděli, kam člověk dojde, vládně-li pouhá příroda a duševní život v něm není oživován a upevňován naprosto vznesenými myšlenkami a silnou kázní. Kdo chce nabýti představy o skutečných poměrech, pod jejichž dojmem oni vychovatelé tvořili svou pohlavní mravouku, ten nechť se podívá ve zříceninách pompejských na malby nástěnné ze života pohlavního, jež byly v soukromých domech: Tu možno studovati, co pohlavní pud dělá z člověka, jakmile ustoupily ochranné mocnosti z duše a obrazotvornost a rozum bez obrany vydány jsou mocným pudům. Také v naší době můžeme v tomto směru již mnohé příznaky pozorovati, že by věru byly vhodné, aby varovaly před jakoukoliv modloslužbou lásky a připomněly opět slova Aristotelova, že příroda není božská, nýbrž démonická a že podle toho musí se s ní zacházeti.

Dante vymezuje zřetelně toto celé křesťanské pojetí těmito slovy, vylučujícími každé neporozumění:

»Ne příroda je zlá a zkažená,
jen špatné vedení svět zatemnilo.«

To jest tedy: Hřích nespočívá ve smyslné přírodě, nýbrž v odpadnutí duše od jejího vůdčího úkolu a v podrobení pouhé přírodě.*)

Podle toho neběží v křesťanském názoru také nikterak o to, aby se přírodou povrhvalo neb aby byla zaškrcena — příroda má naopak býti vychována k úplné poslušnosti ducha. S vychovatelského stanoviska dá se však takové poslušnosti psychologicky jen tehdy docílit, nemísí-li se nepoctivě příroda a duch, nýbrž rozeznává-li se to, co má poslouchati, ostře od toho, co má poroučeti.**)

*) Totéž praví ostatně sv. Augustin: »Nikoliv ve zlatě, nikoliv v krásných tělech vězí hřích, nýbrž ve zvrácené vůli těch, kteří těchto dober zneužívají.«

***) V tom smyslu nazýval František z Assisi, jenž přece žil v poměru opravdu sesterském ku přírodě, své tělo »bratrem oslem«.

Staví-li proto náboženský názor přírodu a ducha do ostré protivy, chce tím vyjádřiti jen prostou pravdu, že právě pouhá příroda odporuje požadavkům hlubšího člověka každým krokem \blacktriangledown a tento skutečný poměr přírody k duchu nebudiž pantheistickou a monistickou nejasností stírán a ukrýván. Rád bych vytkl, že zde běží o veledůležitou otázku výchovnou, zvláště pro mládež.

Kdo si chce vnější přírodu technicky podrobiti, potřebuje k tomu přísné, čisté matematiky, kdo lidské tělo duchu chce podříditi, kdo chce vyvolati vůli po samočinnosti, ten potřebuje k tomu vážných přísných ideálů, jež duševní podstatu z tělesné jasně povznášejí a ji zcela čistou a zbavenou smyslných vlivů představují.*)

*) Různá znamení ukazují na to, že právě lékaři a lékařští pedagogové po zkušenostech psychotherapeutických opět porozumějí takovým hlediskům. Nová psychotherapeutická literatura dospěla nyní zajímavého obratu: Všeobecně se chápe nutnost, aby se přivolal duch jako léčivý činitel k ovládnutí a překonávání tělesných a nervos-

Jen tak nabývá člověk pevného stanoviska, odkud může přírodu podrobiti své vůli. Pokud tato vůle sama není ještě úplně prosta přilnavosti ku přírodě, očištěna od smyslnosti, potud zůstává také ještě člověk pod zřejmou či tajnou vládou světa smyslového. To je veledůležité pro způsob, jak vytvářeti povahu, a to nás přivádí také na nenahraditelný význam víry v boha právě pro pohlavní mravouku. Když dítě poprvé řekne »já«, shledáváme první odloučení osobnosti od vnějšího světa — když člověk řekne »bůh« a boha zkusí, nastává ještě silnější soustředění: Duchovní podstata odděluje se od tělesné, staví se rozhodně proti ní, odkrývá jaksi svou plnou

ních stavů — vidíme, jak málo důvěry k sobě samému tento duch v rámci naturalistického názoru životního může pojmouti a jak nezbytně účinná psychotherapie musí dbáti také oněch představ, které duchu silnou nedůvěru, ano nadzemské sebevědomí propůjčují. Tak se vrátí moderní psychotherapie oklikou přese stoiky, platonismus, theosofii a indickou filosofii k náboženství — a neupadne proto do »křesťanské vědy«.

samostatnou jsoucnost naproti světu smysl-nému. Carlyle praví na jednom místě o chvíli, kdy opustil naturalismus a našel hlubší víru v boha: »Od té chvíle stal jsem se mužem.« Slova ta nám ukazují, že člověk nezbytně musí zůstatí či státi se bezcharakterním, pokud si plete tělo a ducha. — Rozhodná, jasná a pevná vůle jest teprve možná, když člověk ví zcela určitě, co v něm má vésti a co má býti vedeno: Proto poslušnost a podřazenost, jež křesťanství přikazuje pouhé přírodě, jest ve výhodě tím důležitější, poněvadž příroda sama dosti o to pečuje, aby nebyla zkrácena.

Bylo by to velmi důležité, kdyby se mládeži také v tomto smyslu vyložilo známé pantheistické vyznání Faustovo: »Jmenuj si to srdcem, štěstím, láskou, bohem — já nemám jména proto; cit jest všechno, jméno prázdný zvuk!« Není naprosto správné, že zde snad Goethe uložil své vlastní vyznání víry, naopak líčí zde jen náboženskou náladu »smyslného, silně smyslného milence«, mladíka, v němž příroda a duch ještě mlhavě splývají — jest to stav měkkýše, z něhož se

člověk musí vybaviti, chce-li se státi mužem: Býti mužem však znamená rozeznávati.

A právě podstata pravého, hlubšího náboženství spočívá v tom, že rozptyluje neurčitou mlhu, v níž smyslná a duševní podstata klamně splývají, a že přesně s neúprosnou jasností ukazuje, co jest příroda, kam vede pouhá příroda a co jest duch a čeho žádá duch od člověka. Právě za naší doby bych důtklivě doporučil vychovatelům, aby za tím účelem četli se svými mladíky nádherné rozmluvy Platonovy Phaedona a Phaedra, v nichž je obsažena neobyčejně poučná část pohlavní mravouky — totiž způsob, jak Sokrates upozorňuje žáky, že si smyslný svět tisíci klamnými prostředky a přeludy i naše myšlení podrobuje a že nelze ani státi se opravdu svobodným člověkem, aniž by se především prodělalo, co platonický Sokrates nazývá »odloučením duše od těla«, od jeho představ, pudů, nálad a náruživostí. Kdo chce to nazývati opovrhováním přírodou, ten tím jen dokazuje, že sám ještě jest zakoupen a opojen pudry přírodními — neběží tu ve skutečnosti

ani o útěk před přírodou ani před světem, nýbrž o totéž, co pozorujeme v jiném oboru, v elektrotechnice: O úplné ovládnutí přírody, o úplnou služebnost živlů.*)

Co dělí právě nejnovější oprávce pohlavního života od staré mravouky a výchovy, jest, jak vidíme, vždy opět tento důležitý bod: Neznají celé tíže toho, co člověka táhne dolů, nevědí, jak vysoko proto duch musí býti vynášen a veleben a ve své čisté stálosti naproti přírodě posilován, chce-li se třeba jen nepatrná míra silné vůle a duševní svobody zajistiti. Modernisté tráví právě sami ještě v celé své mravní bytosti nevědomky z hrdinného věku sebezapírání, nemají ještě tušení, kam lidé poklesnou, ustoupí-li jednou velké staré příkazy a staré obrovské ideály docela rozmařilým choutkám, jimiž naše doba hýčká život pudový. V pohlavním vychovatelství platí více než

*) Slova Kristova: »Buďte dokonalí, jako otec váš v nebesích dokonalý jest« — mluví tak, že sama budí největší sílu v člověku. Všechny ústupky namlouvají už slabost.

kde jinde pravda, že jen největší duševní požadavky a nároky vynucují si na životě pudovém trochu studu a úcty. Mnozí z našich osvícených vychovatelů připadají mi proto jako inženýři, chtějící upravovati mocné proudy hrou na flétnu, až jednoho dne jest pozdě a bahno valí se nivami.

Novodobé otročení přírodě. Chci na tomto místě učiniti ještě všeobecnou poznámku. Zdá se mi nepochybné, že překonání a podřízení síly přírodní, která se projevuje pudem pohlavním, daleko předčí kulturním významem každé jiné ovládnutí přírody. Pohříchu však právě náš věk, místo aby velké myšlenky opanování přírody užil také v životě pohlavním, klesl právě zde zhusta do přesmutného a mdlého naturalismu. Zdá se, jako by lidstvo se chtělo zde zotaviti ze všech námah duševních a nechati se jednou ovládati přírodou, místo opaku. Ve velké části naší pohlavní literatury jest na př. praprotivný způsob, jak se užívá slova pohlavní styk a pohlavní požitek, jako by tu běželo o úkony čistě mechanické, jež poža-

dují svého práva s pravidelností tak velitelskou, jako úkony trávení. Jest to snad nejhorší druh luzovlády, není-li zde určováno veřejné mínění velkými mistry vůle, kteří tu věděli, že velkého blaha nikdy se nezískává a nedosahuje bez velkého odříkání, nýbrž je-li určováno velikým davem lidí smyslých, luzy všech tříd, otročící lásce, která nemá tušení, co se nazývá probuzením těla duchem, a která stojí naproti temnému tlaku pohlavního pudu bez duševní ctižádosti.*)

*) Lutherovy hrubé výroky o bezženství a pudu pohlavním («To mu zláme vaz,» vyjádřil se Schopenhauer) jsou pohříchu příčinou velké nejistoty a polovičatosti protestantské mravouky pohlavní, zvláště u novějších myslitelů. («Hilligenlei» [«Svatá země», román Freuszenův, vzbudivší velký rozruch. Pozn. překl.] a její podmínění a bezpodmínění obdivovatelé.) Mnohé moderní důkazy proti jednoženství jsou bohužel jen konečné důsledky tupení bezženství — a bezženství jest největší ochrana manželství. Proč? Poněvadž všech důkazů ze života pohlavního, uváděných proti bezženství, může se užítí také proti jednoženství. Je-li bezženství fyziologická nemožnost, pak jsou jí také četná manželství, v nichž po-

Zde opravdu jest třeba vniknouti opět do života s vysokými a silnými požadavky zdržlivosti a nikoliv nechati pravé učení porušiti slabostí lidskou. Nebylo ještě věku, v němž by se bylo o svobodě tolik namlu- višlo, jako v našem — ale nebylo také ještě věku, v němž by byl člověk právě nejdůleži- tější boj o svobodu, boj o svobodu naproti pu- dům, tak daleko pustil se zřetele. Tento boj však může, jak řečeno, jen největšími poža- davky býti veden, zde platí především pravdivost výroku: »Můžeš, neboť jsi povi- nen.« Právě zde velké příkazy jsou také pro četné lidi pathologicky ohrožené a se zvýše- nou náklonností pravou oporou a pravým lé- čením suggestivním, zatím co nevšímavost činí i zdravé lidi nemocnými. Vždy hojnější

hlavní styk musí býti přerušen, aby se ušetřilo života, nebo pro zdraví ženino na delší čas či docela, aneb v nichž cestování manžely delší čas rozlučuje. Nezřekne-li se protestantismus rozhod- něji takového otročení přírodě, pak jest neod- vratně ztracen. Náboženství jest něco nadpřiroze- ného v každém ohledu.

omluvy pro »pathologický sklon« jsou nejlepším prostředkem vydati povahy ohroženě úplně jejich chorobným náklonnostem. To by měl právě také vychovatel vzíti obzvláště v úvahu.

Velikým množstvím lidí řeší se pohlavní otázka stále jen nedokonale*) — čeho však potřebujeme, toť hrdinský postup opravdových mužů, kteří svým vlastním životem dosvědčují převahu ducha a kteří pevným vzorem a vyznáním vnikají do říše otroctví — a čeho zrovna tak potřebujeme, to jsou opravdové ženy, které žádají si mužů a nikoliv mužíků a které neposilují ještě muže v jeho chabosti a pudovosti, nýbrž žádají vel-

*) Na tom etikovi především nic nezáleží. Nemáme tvořiti ideál podle praxe, nýbrž naopak praxi oživovati nejvyššími ideály. Odpovězme si na otázku: Co jest pravá zdravověda, důsledná odpovědnost a skutečné sesílení života v tomto oboru? Kdo pak chce žíti v krátkozraké zdravovědě, polovičaté odpovědnosti a zdánlivém sesílení života, ten nechť vytrvá ve své malátnosti a snáší důsledky.

kých zkoušek silné vůle — jako kdysi ženy rytířské požadovaly neuvěřitelné činy od těch, kdož vyhledávali jejich přízně. Jen po takové cestě duševního zesílení ve velkém slohu dozrají lidé pro lásku — po cestě moderní však dozrají pro nervové léčebny.

POHLAVNÍ VÝCHOVA.

POUČOVÁNÍ. PŘEDCHÁZENÍ.
NÁBOŽENSTVÍ.

Přeceňování pohlavního poučení. V předcházejících odstavcích snažil jsem se odůvodniti všeobecné mravní stanovisko, jež se mi zdá míti základní význam pro pohlavní výchovu. Rád bych tedy ještě určil několik přímých vychovatelských hledisk pro výchovu pohlavní. A sice nejprve bych co nejdůrazněji varoval před tím, aby se zde nepřeceňovalo rozumové poučování. Jest velmi charakteristické, že v našem rozumovém věku celé hnutí pohlavně výchovné počalo pohlavním poučováním, tudíž působením čistě rozumovým. Označil bych jako velmi nebezpečné poblouzení v těchto věcech, že se tak jednomyslně přišlo na myšlenku, že pohlavní zdivočení a předráždění moderní mládeže jest výsledek nedostatečného poučení v pohlavní otázce — skutečná

příčina spočívá přece jen v hrozném úpadku vzdělání charakteru a ve všeobecné požívačnosti doby.

Co tady znamená pouhé učení? Není-li člověk vychován ve vyšším názoru světovém, činí jej poučení leda zvědavým na to, co zamlčuje. A mimo to platí pro nadšence pouhého poučení slova, jež vkládá Ovidius do úst Medei: »Vidím lepší vzory i chválím — následuji však horších...« Pouhé poučení neposkytuje ochrany, nepředede-li se síle nízkých pudů všeobecnou a účelnou výchovou povahy, především silným cvikem vůle. Aby vůle byla připravena na příchod pudu pohlavního, jest tisíckrát důležitější než příprava rozumová. Ani nejbohatší zdravotnické vědomosti o nebezpečnostvích pohlavního života nepomáhají nic, nemá-li člověk síly, aby v okamžiku pokušení jednal podle své vůle. Proto jest ochrana mládeže před pohlavním nebezpečím spíše otázka síly než vědění. Říká se zajisté právem, že vychovatelské poučení chce působiti právě proti nečistému poučování z ulice — zapomíná se však, že

pohlavní pud sám jest uličník, který si také z nejlepšího poučení vybírá především to, co jej dráždí a popichuje. Proto i nejlepší poučení vede nutně k sesílení dráždivosti pohlavní, pakli se proti drzosti smyslných pudů nezakročilo již dříve způsobem docela jiným. Výchova pohlavní musí se především státi výchovou vůle. Tím nebudiž poučení odpírána jeho nutnost, ale celkem bych vykázal pohlavní výchově toliko vedlejší úlohu, zatím co má u mnohých moderních vychovatelů úlohu hlavní. A sice zastávám se omezení jeho také ještě z tohoto důvodu: Slovo »pohlavní výchova« vzbuzuje nebezpečné domnění, jako by se měl pro život pohlavní vypracovati zvláštní postup. Při zvláštní povaze pohlavního života spočívá však nejlepší poučování právě v tom, že se myšlenky odtud odvracejí. Proto jest nejlepší ona výchova pohlavní, která přímo mluví jen o nejdůležitějších věcech ze života pohlavního, která však umí budit všechny síly charakterové a zvyky, jež samy uvádějí mladíka do náležitého duševního chování k procitajícím pudům. Po-

hlavní vychovatel nebudiž odborník, nýbrž právě vychovatel velmi všestranný, jenž přehlídí a prohlubuje celou výchovu vzhledem na pohlavní nebezpečnost a jenž umí všechny výchovné prostředky postavit do služby pohlavní ochrany. Prohlašuji tudíž za své základní přesvědčení ve věci této, že nejlepší výchovou pohlavní jest správná výchova celková. Opakuji důrazně: Správná výchova celková.

Chování mladíkovo v životě pohlavním jest výsledek celého jeho vychování — bylo-li změkčilé a povrchní nebo pouze rozumové, propadne on přes nejkrásnější poučení prvnímu pokušení — namáhalo-li se stále, abych tak řekl, posílit jeho cit pro čest naproti všemu smyslnému a sprostému, ví on zcela přesně i bez jakéhokoliv poučování, čeho se má stříci, jako Parsival při prvním styku s Kundrií bleskem pochopí celý svět, vězící za jejím sváděním. Jest tudíž chování člověka ve věcech pohlavních vůbec zkušebním kamenem, zda jeho výchova spočívala na pravé znalosti lidské podstaty a všech jejích

propastí a zda se užívalo pravých léků. S tohoto hlediska jest pohlavní vratkost moderní mládeže pravým posledním soudem celé moderní výchovy, jež osvojováním vědomostí ducha mládeže tak zabavuje, že nezbývá již žádné duševní síly na ovládnutí pudů. Co jest nám platno všechno to duševní vzdělání, vysílá-li přece jen chabé požitkáře do života a jsou-li právě vysoké školy, nejvyšší učiliště podle zkušenosti až příliš často pravá pařeňiště pohlavních nepravostí a pohlavní bezcharakternosti?

Avšak také na moderní výchovu povahy v užším smyslu vrhají špatné světlo pohlavní poměry dnešní mládeže. Dovídáme se právě z těchto výsledků, že celá naše moderní výchova trpí příliš slabými prostředky výchovnými. Z důvodů lidskosti zatlačují se právem vždy více staré hrubé tresty — avšak místo toho nenastoupily žádné vnitřní prostředky kázně, místo kázně nucené nebyl položen žádný návod ke kázni dobrovolné. V tisícových rodinách umkla již po celá desetiletí vznešená příkázání náboženská: »Jsi povi-

nen« i jejich mocné dovolávání se duševního puđu po svobodě lidské.

Místo toho nepodal nikdo nic nového. Snad tedy má vzrůstající pohlavní zuboženost naší doby alespoň tu dobrou stránku, že nápadným příkladem osvětluje konečně osudnou slabost celého ducha moderní výchovy a tím připravuje obrat.

V ý c h o v a v ů l e. Co se pak týče určitých návrhů pro takový obrat, rád bych tu postavil do popředí obzvláště výchovu vůle. Francouzský vychovatel Payot poznamenal správně ve své knize o výchově vůle, že se až do 18. století mluvilo hlavně o povinnostech člověka a tím se dodávalo jeho výchově vůle silných a stálých myšlenek a podnětů — od té doby však že se počalo mluvit již jen o jeho právech a samosprávě: tím že začala doba nedbanlivosti, slabé vůle a roztržitosti. Co se týče velebené samosprávnosti, máme dosud ve skutečnosti jen samo — avšak nikoli samo — správnost, máme samostatnost, avšak nikoliv sebekázeň.

Naopak slabost vůle, povolování vnějším svodům neobyčejně vzrostlo. Člověk jest, abych užil výroku Fenelonova, jako svíčka, hořící na větru. Tato moderní slabost vůle jest spoluvinna mnohým nervovým onemocněním, jest především vinna osudnou slabostí našich pokolení oproti svodům pohlavním. Mnozí moderní lidé zahalují sice rádi tuto slabost velkými řečmi — tak se vynalezlo v poslední době krásné slovo »přiznání života« na pomoc lidem, kteří jsou příliš chabí, než aby si odepřeli jen jedině přání, a kteří by se rádi skryli před skutečností, že lidé velkých a přebytečných sil životních si odjakživa volili ušlechtilé odpírání za znak a výraz své soustředěné síly.

Právem vyzývá uvedený francouzský vychovatel člověka dnešního, aby opět ujal se svého života, a jsou jistě mnozí, kteří mu zde přisvědčují. Jen jest velký omyl v tom, že si lidé představují tuto sebevládu, základ to vší lidské svobody, příliš jednoduchou a lehkou a že nevidí, že zde jedinou cestou jest tuhý a přísný cvik. Stará církev se toho

povždy zastávala — pro novější myslitele jest dobré, že dnes řada psychiatrů, lékařů chorob nervových a lékařských vychovatelů žádá téhož. Na př. dr. Levy ze školy v Nancy praví správně: »Uč se chtíti. Chtění možno a nutno se naučiti,« a Dubois v Bernu doporučí přísný způsob stoické filosofie, aby rozháraný člověk nabyl opět vlády nad svými nervy a smysly. Tvrdím, že to, co řecká výchova zvala askesí a co církevní výchova povahová dále vytvořila, jest nezbytnou methodou pro dobytí mravní svobody, a to zvláště v životě pohlavním. Všude věříme v nutnost cviku, bystříme-li chápavost, při tělocviku, v hudbě — jen o silné vůli je každý přesvědčen, že mistr její spadne s nebe.

Právem řekl John St. Mill, který přece není v podezření náboženské předpojatosti: »Kdo si nikdy neodepřel ničeho dovoleného, od toho nelze s jistotou očekávati, že si odepře všeho nedovoleného. Nepochybujeme, že se jednou zase dítky a mládež soustavně povedou k askesi a jako ve starém věku budou se učiti své choutky překonávati, nebezpečím

vzdorovati a dobrovolně trpěti bolesti. A to vše toliko jako prosté výchovné cvičení.«

Myšlenka askese jest prostě v mravní výchově užitá zásada, že útok jest nejlepší obrana. Kdo nečinně očekává útoku smysl-
nosti, podlehne vždycky — nižší podstata musí zkrátka mocným zasažením býti připravována a vychovávána k poslušnosti. Podle mého názoru spočívá proto nejdůkladnější a nejúčinnější výchova pohlavní v tom, že se již před probuzením mužnosti nabádá k dobrovolnému přemáhání sebe při jiných pudech.

Pud potravní poskytuje na př. výtečnou příležitost k takovým cvikům v osamostatňování ducha, a nic není lehčího, než dítky a mládež nadchnouti pro takové snahy emancipační. Zkuste jen jednou dáti na školních výletech takové popudy ke cviku vůle překonáváním žízně, únavy atd. Uvidíte divy, jak veliký jest zájem mládeže o takové hrdinství. Zklamou-li tak často vlivy výchovné, má to z nemalé části původ v tom, že vychovatel příliš působí z venku, místo aby se

spojil s vyššími silami v duši mladíka samého. Dítě jest bytost rostoucí a odmítá tudíž přirozeně každý nátlak — chceme-li vychovávat k sebevládě, musíme tento mravní výkon označiti jako vzrůst síly a svobody, musíme ukázati, že se zdánlivé potlačování mění ve zvýšený život a ve zvýšenou sílu. Nebo lépe řečeno: Osvědčením duševní síly naproti tělu osvobodí se vyšší život v člověku, který jinak zůstává upoután. Nesmí se však setrvati pouze při takových popudech, nýbrž nutno naváděti k tomu, co bych já nazval technikou sebevlády, nutno ukázati, jak jen dlouhým cvikem v maličkostech se nabývá takové silné vůle a jak každé přemáhání v oboru jednom umožňuje ihned vítězství v jiných oborech — tak jak to praví Shakespearova Porcie:

»Poručte si jednou jen,
to dodá síly Vám
pro další odříkání,
to změni téměř výraz přírody
a ďábla vyžene to ven
podivuhodně.«

Jest mnoho matek, jež slyšely dnes o nutnosti pohlavního poučení a chvějíce se čekají na okamžik, kdy poučení objeví se vhodným. Mnohem důležitější by bylo, aby činily to, co Sailer kdysi nazval »vedením do tajností svaté války«, kdyby povzbuzovaly dívky, aby si častěji odepřely zamilovaný pokrm nebo dobyly hrdinného vítězství nad leností, neb aby se cvičily nedbati bolestí — všechna taková cvičení činí mladíkovi takřka vznešenou tradicí jeho celé bytosti, že duch přinucuje tělo a pudy k poslušnosti.*) Vůbec nejdůležitější poučení není poučení o úkazech pohlavních, nýbrž poučení o nevyčerpatelné

*) Výchovnému léčení onanie budiž v tomto smyslu dán následující popud: Mnoho mladíků trápí se zde stálými porážkami a marně obnovovanými úmysly a namáháním vůle, poněvadž neznají správného psychologického způsobu, jak posilovati vůli. Vše zde totiž záleží na nepřímé askesi: Nutno počítati s cvikem vůle ve všech jiných možných oborech — silná vůle tím na mnohých stranách povzbuzená a stupňovaná sebedůvěra umožňuje pak také vítězství nad zakořeněnými

síle duševní, aby se krotily zvířecí stavy a potřeby a donucovaly podrobiti se. Necháme-li v čas mládež okusiti radostí takového ovládnání duševního, dali jsme jí nejvyšší stupeň nedotknutelnosti naproti svodům pohlavním. Vyprávěl jsem rád mladším hochům, když vstupovali do klackovitých let, příběh o Achilleovi, jenž přestrojen matkou za děvče byl mezi děvčaty vychováván, aby nemusil táhnouti do Troje — Odysseus však poručil před palácem zatroubiti na polnici: Tu děvčata zděšená uprchla, ale mladík ihned chopil se zbraní. Právě tak nevzdá se zbaběle silný mladý muž, dá-li smyslný pud svá první znamení v těle, nýbrž chopí se zbraní a bude věděti, že se mu naskytá boj, aby zdokonalil

zvyky. Cvičení v pořádku, v mlčení, v překonávání nepříjemných věcí, v naprosté pravdivosti, v přesném vykonávání nezábavných prací (úsilné pěstění nové cizí řeči) — to vše umožňuje ono obrození silné vůle, kterého téměř nikdy nelze dosáhnouti pouhým přímým namáháním, tam kde již jest ohromná slabost, poněvadž tu již příliš vžilo se podání, že nutno podlehnouti.

a zocelil svou sílu.*) Mladíci nebývají téměř nikdy hluši k takové výzvě, a bývají nanejvýš přístupni výroku Nietzsche: »Nezahazuj hrdinu ve své duši.«

Příspěvek ke kritice theorie o vyžití. Chci zde ještě jednou upozorniti na to, že právě v naší době jest vychovateli často neobyčejně těžko, aby přiměl mládež k opravdové ukázněnosti, poněvadž dnes vlivem špatně chápaného Nietzsche a moderních proroků vyžití jest rozšířen neobyčejně povrchní pojem osobnosti a osobního stupňování života.**)

*) V podobenství dá se užití také známých slov, jež prý pronesl Filip Macedonský k synu Alexandrovi, zkrotivšímu nezkrrotného oře Bukefala: »Synu, hledej si jiného království, Macedonie jest pro tě malá!« — Kdo již v mladých letech ovládne pud pohlavní, tomu jsou všechna království účinné síly otevřena: Ten přestál největší zkoušku nezlomné vůle.

**)

Sokrates srovnával takové filosofy životní a jejich útoky na vážnou mravouku s kuchařem, jenž žaluje na lékaře před dětským soudem těmito jasnými důkazy: »Dítky, tento muž činí vám

Keyové na př. nacházíme ustavičně tento povrchní pojem osobnosti, t. j. zaměňuje pořáde osobnost a s v é r á z n o s t; nevidí, že pravá osobnost lidská právě jen bojem se smyslností a se všemi jejími rozmary a náruživostmi se probuzí. Zde platí výrok Kristův: »Zrno pšeničné nevykveté, dokud nezhyne.« A právě také Goethe, na něhož modernisté pohlížejí jako na velkého hlasatele osobnosti — právě Goethe hájil zde důsledně hlubokého pojmání výroku »Zemři a staň se« a věděl dobře, že vyšší člověk může se teprve pak vyžítí, když obyčejný člověk naučí se úplné skromnosti, úplnému podrobování.

mnoho zlého, řeže vás, pálí vás, nechává vás postiti, dává vám hořké nápoje, nutí vás žízni a odpírá vám lahůdky!« — Sokrates ví, že pravá zdravověda životní bude vždy neodvratně davem odsouzena, jakmile kuchař přednese své důvody. Nechť se tedy ctěné obecenstvo, jásajíc moderním kuchařům, kteří se stanoviska své lahůdkářské filosofie obviňují křesťanství jako nepřátelské životu — nechť se jen má na pozoru, aby nebylo srovnáváno s »dětským soudem«.

Proto bych nikdy v rozmluvách s mládeží nebojoval mravoukou proti užítí světa, nýbrž bych se prostě otázel: »Co jest vlastně účelem vašeho vyžití? Vyšší člověk veliké duše a duchovní síly či šosáctví smyslného požitku? Co rozumíte vlastně svým stupňováním života? Znáte-li pak pravou zdravotvědu silného života, víte-li pak, že ovládání, soustředění a přemáhání je pravá jeho zdravotvěda?« Uřezává-li zahradník růži zelené výhony, pučící z kořene, nečiní tak zajisté proto, aby růži zničil, nýbrž právě že chce sílu keře takřka zhustiti a soustřediti, aby se růže vypěstovala — téhož žádá opravdové přemáhání od člověka, ořezává jeho smyslné výhonky životní, aby rozkvetla vyšší bytost, výsledek to všeho soustředění a sbírání. Těm pak, kteří stále vtipkují o umrtvování a mluví o zardoušených pudech, těm bych řekl, že právě oni ubíjejí člověka, seslabujíce jeho vůli malátným povolováním náruživosti a choutce a že právě oni rdousí osobnost, nechávajíce svět vnějších půvabů nabývati moci nad vnitřním člověkem. Vždyť pozorujeme právě na

moderní psychotherapii a na léčení výchovou, jež vidí v obnovené silné vůli, v povzbuzení duševní síly naproti tělu základ všeho nervového a tělesného zdraví, že zákon veškerého stupňování života a všeho pravého zdraví spočívá přece jen v převaze vnitřního člověka. Já bych vytkl právě zdravotní význam veškeré přísné sebekázně a zdravotní nebezpečnosti všech duševních porážek především proti modernímu tvrzení, že pohlavní zdržlivost poškozují zdraví — jako by pohlavní obcování, řízené nejhlubším charakterem, mohlo opravdu kdy na zdraví něco přidati. A proti těm několika lékařům, kteří vždy ještě drží se oněch zastaralých obav, užil bych výroku filosofa Comta, jenž kdysi řekl, že by se lékaři, mající při své radě na mysli jen zvířecí podstatu lidskou, mohli pak také nazývati »zvěrolékaři«.*)

*) Carlyle upozornil jednou na to, že to asi není náhodné, že v germánském prajazyce slova »zdravý« a »svatý« mají stejný kořen. Bohužel pustila prý se tato hlubší totožnost zdraví a svatosti v posledních stoletích se zřetele, a zvláště

Chci ještě vytknouti, že se mi zdá tento cvik vůle právě tak důležitý pro výchovu dívčí jako pro chlapeckou, poněvadž jest potřebí působiti u ženy proti nebezpečím jednostranného života citového. Odvažuji se tvrditi, že vlastní výchovy citové dá se dosíci především pěstěním vůle: Ustavičné cvičení v ovládnutí tělesných stavů a vnějších půvabů dodává také vlády nad životem citovým a vtiskuje citům charakter, t. j. činí je neodvislé od zevního světa, od rozmarů a nálad a dává jim soustředění, sílu a trvání. Takovým cvikem vůle chrání se také žena před nebez-

prý lékaři zapomněli, že by musili býti právě tak kněžími jako lékaři, kdyby opravdu rozuměli svému povolání.

To jest jisto: Opravdová zdravověda pohlavní jest v samém počátku. Jistě nebylo úmyslem přírody, omezivší pohlavní pud zvířat tak silnými hranicemi, osvoboditi člověka pouze proto od takových pudů a období, aby žil zvířečtěji než zvíře, nýbrž jen proto, aby jeho pohlavní život stal se tím silnějším a samostatnějším, isa určen a řízen jeho duchem.

pečími, jež pocházejí z jejího popudlivého a nesamostatného založení.

Ochranný význam studu. V souvislosti s těmito názory chci promluvit několik slov o pohlavní otázce ve škole. Pro práci školní na poli tomto zdá se mi býti daleko vhodnější odůvodněná shora předběžná výchova pohlavní, jakožto ochranné cvičení vůle, než přísné pohlavní poučování.

Aby se otázka rozplozování probírala předem v rostlinopise a zoologii, proti tomu nedá se jistě nic namítati; vždyť jest ve věci té již tolik cenných podnětů, že netřeba se mi při tom zdržovati. Avšak rozhodně bych se postavil proti přísnému výkladu o podrobnostech lidského rozplozování před celou třídou.*) Kdo si toho nevšímá, nevidí, že stud

*) Spisovatel byl jednou vyzván, aby přednášel přede všemi žáky švýcarského gymnasia o »nebezpečích pohlavních«. Dal své přednášce jméno: »O výchově vůle« a vztahoval všechny uvedené návrhy, jen zlehka narážaje, na nejobtížnější a nejzodpovědnější ze všech úkolů vůle. Takovému působení jest při nedospělé mládeži

jest přece největší ochranná síla v životě pohlavním. Wolfram z Eschenbachu nazývá stud »pevným hradem všech dobrých mravů« a Fr. Th. Vischer tvrdí právem: »Tajemství není pokrytectví — národ klesá, vymírá-li stud.«

V širokých kruzích jest rozšířen dnes bohužel názor, jako by stud byl vůbec jen zakrnělý nástroj zašlých temných dob — povstalý z pověřčivé nevážnosti pohlavních úkonů. Takové pojetí spočívá na osudné domýšlivosti moderního člověka, že teprve jím počala všeliká pravá a zdravá znalost života, zatím co ve skutečnosti právě on pozbyl svým abstraktním myšlením zdravého a přímého vztahu k pravému životu.

(ve škole) dáti přednost před každým přímým probíráním otázky té. Právě popudy, nutné v těchto letech, mohou býti dány způsobem zcela postačujícím takovou spíše nepřímou formou, a tím se zabrání také velkému nebezpečení každého přímého poučování: aby se pozornost neobracela příliš ke věcem vytčeným.

Není pro mne nejmenší pochybnosti, že silně vyvinutý stud jest daleko větší ochranou mládeži než nejlepší poučení — ba také větší ochranou proti poučování z ulice. Dále se neuvažuje, že největší ochrana, již pohlavní ústrojí potřebuje, není ochrana před cizími myšlenkami, nýbrž před myšlenkami vlastními — a ta může býti zajištěna toliko vypěstěním studu.*)

*) Otto Ernst, jemuž snad nikdo nebude vytýkati zpátečnické stanovisko, praví dokonce: »Tak lehká není otázka ta! Ano, kdyby s nepravým studem nebyl stud pravý po čertech tak spleten a zamotán, tak že se s oním skoro vždy také tento zničí! A pravý stud — ve všech okolnostech míním — jest přece snad jediná vlastnost umožňující nám život na tomto surovém světě. Myslím, že se děti mají postupem stáří uváděti poučováním o rostlinách a zvířatech vždy blíže a konečně docela blízko ke konečnému závěru, až se jim vnutí poslední vysvětlení samo sebou. Avšak poslední slovo mají promluvit v cudné osamělosti duše samotné, poslední myšlenku mají vytušiti, jako se poznává hluboké tajemství. Mezi dítkami vševědy nenalezl jsem nikdy dítko roztočilého.«

My moderní lidé rozumoví, kteří svítíme do všech hlubin života uvažováním a vědeckým osvětlováním, zapomínáme příliš lehce, že stud pochází z nejhlubšího zdravého pudu životního, který chce své nejdůležitější úkony zastříti závojem nevědomosti, právě proto, že uvažování jaksi ruší a mate všecko, co pochází z temné tvůrčí hloubky života.

Nietzsche upozornil jednou zcela správně na to, že v starověké báji o Psyche, pozorující Erota při světle kahanu přes zákaz, vyslovena jest také hluboká pravda, že ostrý plamen uvažování může v jistých hranicích našeho života způsobiti hrozné zlo. Oprávněné hnutí proti nepravé stydlavosti, tudíž stydlavost, jež sama již pochází z nezdravé úvahy a nikoliv z hlubších popudů — toto oprávněné hnutí opačné vybočilo dnes opět bohužel daleko z mezí a nevidí, že za prastarým závojem života pohlavního stojí daleko zdravější pudy životní než za moderní nestoudností, totiž boj neuvědomělého života proti dotěrnému uvažování, jakož i proti pohlavnímu předráždění představami. Roz-

může-li se jednou pohlavní úpadek a předráždění našeho věku ještě více, pak se snad ponenáhlu pochopí, jak ohromné nebezpečnosti vězí v přeplnění duše pohlavními ději a úkony, jaké ohromné nebezpečnosti jak pro Eros tak pro Psychu, a pak se zase lépe pochopí a ocení ony obranné pudy neuvědomělého života, jež označujeme jako stud.*) Těmto mým vývodům nebudiž špatně rozuměno v tom smyslu, jako bych se chtěl vysloviti proti pohlavnímu poučování vůbec: Zastávám se jen nad pomyslení velké umírněnosti a zdrželivosti a prosím, abyste neráčili přehlížeti neocenitelný význam studu ve výchově pohlavní a abyste zásadně se vystříhali každé zbytečné obšírnosti. A sice

*) Nemýlím-li se, nabyli lékaři v poslední době zkušenosti, užívajíce Roentgenových paprsků, že z takového vyzařování jich mohou vzniknouti jisté škodlivé vedlejší účinky na mnohé útlé tkánivo — právě tak jest tomu při rozumovém osvětlení jistých úkonů životních: Tyto oslnivé paprsky mohou ubíti mnohý zjev, jenž má rozhodný význam pro všechny životní pochody.

již proto, že přílišným prodléváním při tělesné stránce života pohlavního prokazuje se této stránce hmotné a fyziologické přílišná čest a zanedbává se nejdůležitější poučení, záležející v tom, že se budí vyšší myšlenky a city, jimiž se člověk snaží tělesnou stránku života pohlavního zušlechťovati, ovládati a ostříhati.

S tohoto stanoviska musíme prohlásiti za těžké zlo, že dnes vniká již mezi mládež celá řada spisů, seznamujících zcela zbytečně široké kruhy se všemi možnými zvrhlostmi. V poslední době vyšla dokonce kniha pro poučení dívek, jež asi dosahuje vrcholu vychovatelského poblouzení, kde pokládá se za nutné vykládati dívkám již o sadismu, masochismu a fetišismu. To jest přece tak, jako bych chtěl pro poučení o moru poslati morové zárodky do rodin. Naproti tomu nelze klásti dosti důrazu na to, že pravá výchova pohlavní nezáleží v tom, aby se mládeži vtlokly všechny hmotné procesy pohlavní až do podrobností a aby se poučila o všech hanebných nápadech zvrhlého pudu pohlav-

ního, nýbrž aby se jí naopak vštípily vznešené myšlenky lidského ducha, by tyto tělesné jevy hrdinně překonávala a je duchu podřizovala — nikoliv aby duch lásku zardousil, nýbrž aby se mu takovou velikostí duševní vnukla vyšší a bohatější schopnost lásky. Tak jako praví Kingsley: »Člověk musí vésti ušlechtilý život, aby ušlechtilé miloval.«

Dodatkem k těmto úvahám chci varovati především také před poučováním předčasným, jež může právě u moderních dětí vésti k brzké pohlavní zralosti — proti nebezpečnému poučování z ulice působil bych pečlivou výchovou celkovou, srdečným a důvěrným poměrem k rodičům a pěstěním studu raději než příliš časným poučováním.

Pohlavní výchova ve škole. Po této odbočce o pohlavním poučování navrátím se k úkolům školy naší. Řekl jsem, že učitel může zde nepřímým způsobem, povzbuzuje vůli, daleko lépe působiti než přímým způsobem. Všeliká práce, všeliká kázeň školní,

všeliké učivo musí se vztahovati pokud jen možno na výchovu vůle a odtud musí býti podněcováno. Mluvíval jsem v kursech mládeže již s dvanáctiletými chlapci a děvčaty: »Jaká příležitost ke cvičení vůle naskytá se ve škole?« Děti nalézaly množství případův a zajímaly se neobyčejně o tuto otázku. Bylo jim skoro objevem a zjevením, že školy možno užítí též k výchově vůle. Docela jsem žasl při takové příležitosti, vida, jakou novinkou bylo žákům pozorovati také jednou nepříjemné práce školní se stanoviska cviku vůle. Že na př. naprostou přesností, čistotností a samostatnou prací přibývá silné vůle a stálosti všude a že nedbalostí také jinak člověk slábne, to jim bylo neobyčejně překvapujícím poznáním a tím si přece uvědomili četná vlastní pozorování.

Jest neobyčejně litovati, že v našich školách není výchova povahy daleko více středem celého školního života, jako nejvznešenější účel výchovy. Kdyby tomu tak bylo, mohla by se nejen vzdělávati povaha moudrým mravně-výchovným probíráním a vy-

užitím školního života, nýbrž mohlo by se naopak nabýti také hlubšího nadšení pro mnohé školní požadavky, jichž splnění se dnes domáháme čistě zevní kázní bez hlubší péče o duši. Právě také se stanoviska pohlavní výchovy bych si stěžoval, že bohužel ještě stále v našich školách místo takového spojení s hlubšími silami povahy dětské vládne namnoze urážlivá kázeň, snižující bitím a hrubými slovy mladický cit pro čest. Nejlepší ochrana proti tajným hříchům mládeže školní jest jemně vyvinutý smysl pro čest, jak se na př. pěstuje ve školách amerických. Nadpis Schillerova pojednání: »Zločinec pro ztracenou čest« má velmi hluboký význam výchovný — právě v mládeži naší jest cit pro čest základem mravní čistoty, a učitel zacházející lehkovážně s tímto citem své mládeže jest přímo vinen jejím mravním úpadkem.

Nedostatek soustavné výchovy povahové ve školách našich jest již také proto neudržitelný, poněvadž ve školním životě samotném ukrývá se celá řada těžkých pokušení, jež

jistě mohou vésti k sesílení povahy, jsou-li rozumně projednávána, jež však jinak podkopávají celou povahu.*) Tu jest především nebezpečí společné nákazy. Nietzsche řekl jednou: »Společenství sestroštuje.« Jest to jistě řečeno velmi drsně, ale je to správný odkaz na neobyčejná nebezpečí, hrozící jedinci z překvapujícího vlivu davu.

Tato nebezpečí jsou ve škole neobyčejně veliká. Chlapci následují druh druhá jako ovce k dobrému i ke zlému. Tyto společenské vlivy jsou však právě v životě pohlavním nejosudnější. Právě zde by měla začít nejvlastnější výchova povahová, péče o samostatnost jedincovu naproti davu, upevňování osobního svědomí, a na druhé straně vytváření vážného mínění veřejného, vychovávajícího jedince, nikoliv jej kazícího. Právě zde může učitel několika dobrými slovy rozsít nejpožehnanější podněty a získati veřejné mínění třídy pro společnou

*) Spisovatel rozvedl šíře ve spise »Schule und Charakter« (Zurich, 1907).

práci právě v mravnosti pohlavní.*) Bohužel však vládne zde velká netečnost a ta mstí se nyní smutně epidemickým rázem pohlavního zdivočení ve mnohých školách. Upozorňuji zde dále na neobyčejná nebezpečnoství školní lži pro povahu.

Právem upozornil již Lehmann ve své knize »Výchova a vychovatel« na to, že lhaní v našich školách, toto dlouholeté uvykání zbabělé lži podkopává jakýkoliv ušlechťující vliv školy. Tvrdil bych skoro, že zmíněný již povrchní a nečestný způsob naší školní kázně jest z velké části vinen touto lhavostí. A epidemické to lhaní přináší zase všeliký druh nevázanosti a slabé vůle. Byl učiněn vtipný výrok: »Omnis masturbator mendax.« (Každý onanista lhář.) Já bych však řekl také naopak: »Z každého lháře stane se

*) Působení proti pijáctví ve vyšších třídách, výzva k jednotlivcům, aby se mužně vzdalovali všech takových epidemických bláznovství, jest výtečnou přípravou také pro stálost povahy v odporu proti obecným zvykům a názorům v životě pohlavním.

onanista.« Lhaní přináší zhanobení osobnosti, jež vydává člověka bez odporu každé potupě. Opravdu vychovatelský boj proti lhavosti probudil by opět také onen cit duchovního člověka pro čest, jenž jest také nejlepší ochranou naproti jakémukoliv tělesnému snižování sebe. Kdo zde pozbude úcty k sobě, pozbude jí také jinde a naopak.

Na tomto příkladě lze opět viděti, jak nemožno jest pěstovati oddělenou výchovu pohlavní: Pohlavní slabost a zvrhlost širokých vrstev naší mládeže jest právě jen výrazem všeobecně zanedbané péče o povahu v našem vychování. Každá opravdová výchova povahy jest již sama sebou pohlavní — jest pevným hradem proti vší nezřízené pudovosti. Kdyby mravní působení tvořilo více střed školní výchovy, bylo by v rozhodných letech třeba jen stručného odkazu na nového nepřítele, jen odvolání na pěstěné dávno mravní zájmy a bylo by to odbyto. Naši moderní vychovatelé se silně klamou, domnívajíce se, že v moderní škole rozumové, poskytující jen řídkých a povrchních popudů

mravních, jest možno podati zcela oddělené podrobné poučení o silně dráždivé stránce lidské podstaty a její nebezpečnosti potírati pak dovoláváním se naprosto necvičené vůle, naprosto nevyvinutého citu odpovědnosti a silně porušeného citu pro čest!

V předcházející části ukázal jsem hlavně na význam výchovy vůle pro pohlavní ochranu mládeže. Rád bych ještě docela stručně upozornil na několik jiných přirozených sil a zájmů, jež jsou ve výchově rovněž velmi důležité.

Vrchol umění vychovatelského záleží zde v tom, aby se nejen duchovní podstata lidská posílila proti životu pohlavnímu, nýbrž aby se podle zásady: »Rozděluj a vládni« — vyvolal rozpor v pohlavním životě samém a aby se užilo některých vyšších citů, podněcovaných a vystřídávaných pudem pohlavním, k potírání nízké smyslnosti: Tak na př. rytířskosti, jež se probouzí v každém zdravém mladíkovi zároveň se základními pudy, ženoucími jej ke druhému pohlaví.

Vůbec nesmíme neviděti, že právě vývoj pohlavní, vystřídávaje vzrůst i jeho spíše sobecké pocity a pudy pochodem, který připravuje ústrojí na příští plození, na odvádění přebytku — že tento pohlavní vývoj mocně povzbuzuje, podporuje a stupňuje také duševní síly k oběti, k oddanému přemáhání sebe a k osobní zdrželivosti. Vychovatel potřebuje, ať tak dím, jen vztáhnouti ruku, aby z téhož vývoje působícího člověku největší nebezpečnosti vybral zároveň nejsilnější ochranu proti nim. Ovšem není tento vychovatelský výkon nic jednoduchého. Mravní popud musí býti stále prohlubován a upevňován popudem náboženským. Příroda nedá se tak lehce oklamati o síly, jež vzbuzuje pro tělesný úkon ploditelský — ony vyšší pocity rytířskosti a přemáhání sesilují se opravdu teprve pak proti pouhým pudům, jsou-li očištěny a upevněny myšlenkou na boha, t. j. pakli že pohlavní svět se svou temnou a smyslnou nezištností překonává se pevným a jasným cílem úplného odevzdání se vyššímu životu. Bez takového vyššího vztahu

a zjasnění nedávají přece jemnější hnutí života pohlavního člověku žádné pevné opory proti smyslnosti, nýbrž klesnou vždy zase jako pěna na vlnách mořských ve svou podstatu. Ale přece má vychovatel postupovati vždy induktivně, z dola nahoru a proto jest mu využití a povzbuzení přirozených sil veledůležité.

Tu pak jest právě navázání na rytířské city obzvláště plodné. Jest velmi důležitý zjev, na který nelze dosti upozorňovati právě naproti některým moderním románům pro mládež, že u veškeré zdravé mládeže probouzející se pud pohlavní nežádá si nikterak okamžitého ukojení, nýbrž že vzbuzuje především živé pocity rytířské oddanosti, ano možno říci, že mladistvý pud obrací se mnohem méně k ženskému pohlaví než k věčné ženskosti. Z tohoto zjevu musí především těžiti pohlavní výchova, aby využila vyšších pocitů, vyvolaných a stupňovaných pohlavní zralostí, jakožto prostředku proti jakémukoliv sesurování pudovému. Právě zde záleží často jen na dobrém slově, jež probudí

v mládeži dřímající už rytířskost i její důsledky. Navažme takové rozhovory na otázku: »Co jest dokonalé rytířství?« — aby se užilo právě mladické touhy po hrdinné dokonalosti a důslednosti. Budiž ukazováno, že pravá rytířskost se jeví právě tím, že chráníme ženy i proti její vlastní marnivosti a lehkomyšlnosti, místo abychom jí využívali. Ovšem musí se takové rytířské city připravovati zase tak, že se v celé výchově nejen děvčata, nýbrž i chlapci navádějí ke skutečné úslužné péči a že se přidržují vůči děvčatům i zevně k rytířské pomoci.

V rozhodném stáří nutno vyložiti obrazný význam všech takových obyčejů; co pak znamenají pro duchovní stálost mužovu, musí se rozvinouti do všech důsledků.

Vzhledem k takovým zevnějším zvykům budiž zde ukázáno na nemalý význam čistého zevnějšku pro zachovalost pohlavní. Všechna stará náboženství poznala tento vnitřní povzbuzující význam vnějšího omývání a využila ho pro výchovu. V Björnsonově výchovném románě »Rodina Curtova«

ličí se matka, která hledí syna dědičně zatíženého silnými pudy zachrániti neobyčejně pečlivou výchovou. Mezi jejími prostředky výchovnými zaujímá téměř první místo čistota tělesná, skoro přemrštěná. Jest to věru správné pozorování. Arciť nesmí se zapomínati, že nutno při tom pečlivě se vystříhati nebezpečného, marnivého a sobeckého přestění těla — jest totiž voda křestní i voda marnivosti, voda života i voda smrti.

Z d r a v o v ě d a o b r a z n o s t i. Velice důležitá jest správná zdravověda obraznosti — vždyť pohlavní půvaby nabývají své vlastní největší moci vůbec jen ovládnutím obraznosti. Zde však se dá velmi málo dokázati vnějším dozorem — kdo nedovede povzbuditi mládeže k vlastní výchově a ovládnutí její obraznosti, ten nedosáhne vůbec ničeho. Já bych upozorňoval mládež na to, jak hluboce obrazy, kterými napájíme svou obraznost, určují veškeré naše příští jednání a veškeru naši stálost. Proto budiž tu heslem pro duši opravdu mužnou především výrok »sapere aude« — odvaž se vzdalovati, ne-

dbaje potupy a posměchu, všech takových moderních výstav a výtvorů, jež jakkoli vytvořeny jsou ze smyslnosti nebo dokonce na ni počítají.*) Také zde navázal bych na Schopenhauera, jenž s neobyčejnou bystrostí rozebral působení pohlavního pudu na

*) Zde bude také třeba promluvití proti stejně neuměleckému jako nepaedagogickému uctívání nahoty, jež se dokonce v poslední době doporučovalo jako prostředek proti přemrštěné stydlivosti a dráždivosti. Poněvadž napolo odkryté zobrazování není zdravé a dráždí, není proto ještě zcela odkrytý obraz uspávajícím prostředkem smyslů, nýbrž jen jiný druh popichování. Kdo nám chce namluviti opak, obelhává sám sebe — anebo má na mysli nepatrný počet těch, kteří se zde úplně vychovali. Nikdy nezvěčňovalo velké umění lidi svlečené; velké duše umělecké pocífuji při tom příliš hluboko tragiku pouhého těla, proto oblékají své postavy nebo jim dávají vzezření božské. Ostatně nenamlouvej si nikdo nic o tom, co úsudků o kráse tělesné není naprosto řízeno krasocitem, nýbrž co jich jest původu pohlavního, t. j. že neuvědoměle pocházejí z odhadů pudu pohlavního. Často ani nevíme, jak náš pohlavní úsudek poroučí odhadu krasocitnému.

obraznost i vábné a kouzelné prostředky sebeklamu. Vytrvalost proti takovému opo-
jení má pro mládež stále velký půvab —
třeba jen nalézt pravá slova. Rozhodně ná-
leží právě poučení o sebeklamech lásky k nej-
důležitějším z poučení pohlavních.

V ý c h o v n ý v ý z n a m t ě l e s n é p r á-
c e. Konečně buď v souvislosti této vzpome-
nuto ještě velmi cenného návrhu Pesta-
lozziova, stejně důležitého pro chlapce i pro
děvčata. Pestalozzi jest právem toho ná-
zoru, že všeliká sebevláda, všeliký stud a
všeliká rozvaha záleží v tom, že ničeho neči-
níme a nemluvíme bez živé přítomnosti svého
svědomí. Taková všudypřítomnost našeho
lepšího přesvědčení jest prý však také něco,
co rozhodně nutno cvičiti.

Avšak nejlepším prostředkem k tomu jest
prý ruční práce a zvláště domácí; tu prý
možno ducha cvičiti, aby při všem jednání
byl ostražitě přítomen až po konečky prstů,
aby na vše dozíral a vše oživoval a nenechal
nic díti se bez rozvahy. Toť věru myšlenka
neobyčejně důležitá. Vždyť to není pražádná

náhoda, kráčí-li zároveň s výchovou právě naší mužské mládeže, tak výhradně rozumovou, tolik mravní zpustlosti. Nebezpečností veškeré výchovy pouze rozumové záleží přece v tom právě, že duch žije v nadsmyslnu, avšak neučí se na tělo dozírati a je pronikati.

Jsem pevně přesvědčen, že by bylo zrovna pro pohlavní výchovu našich chlapců neobyčejné dobrodiní, kdyby se stalo vyučování ručním pracím povinným a kdyby především také domácí výchova směřovala k tomu, aby se chlapci vedli k přesnému, pečlivému vykonávání domácích prací. Dánský vychovatel Palmgren, mající takové zásluhy o rozšíření řemeslného vyučování, tvrdí přímo, že vyšší mravní vzdělání žen pochází z velké části odtud, že jejich duch domácí prací jest více uvyklý oživovati a ostříhati určité jednání, zatím co u muže přechází všechno v nadsmyslnu.*)

*) Ve svých »Otázkách výchovy« (»Erziehungsfragen«, Altenburg, 1904) praví velmi správně: »Tělesná práce pomáhala by dále dobře

Poslyšme na konec tohoto povzbuzení slova, jimiž Pestalozzi ve své knížce »Lienhard a Gertruda« popisuje pohlavní výchovu

jinochu v jeho mravním vývoji; v mládí chce každý zdravý chlapec užívatí svých tělesných sil. Jest v této době vývoje z ohledů zdravotních škodливо pro jinocha, že tráví větší část dne při práci tiše sedě a že nechává těla bez zaměstnání; to jest škodливо, živíc silně smyslnost. Právě v letech, kdy smyslnost se rozvíjí a dostavují se první silná pokušení, právě tu má býti tělo nuceno ve jho práce, jím má býti zlá choutka dušena, a jinoch má se učiti v potu tváři pracovati. Posazujeme-li však místo toho chlapce jen ustavičně do školní lavice, ač podle řádu přirozeného tichý býti nemůže, pak se nedivme, že mládí jest plno divého skotačení. Často naše výchova zahaluje smutná tajemství, hříchy, jež zhanobují naše svědomí a působí rány, které pak ubírají duševní i tělesné síly, které dokonce přivozují tmu a smrt... Chce-li výchova opět napravití toto opomenutí, pak podříd zase mládež zákonu tělesné práce.« Mezi tělesná cvičení náleží ovšem také veškerý tělocvik a sport — přehání-li se však sport, pak povstává uctívání těla, které stupňuje smělost tělesných potřeb všude a zrovna přivolává nebezpečnosti, jimž se má zabrániti.

svého správce Arnera: »Arner založil své zákonodárství naproti poblouzením pudu pohlavního od zamilovaných pohledů až po vraždu dítěte na tom, že proti prudkému tomuto pudu pracoval obezřelým cvikem a pořádkem, dříve nežli pud zde byl. Dostavil-li se pak pud pohlavní, našel dům pořádně osmýččený a vyzdobený a domácí pán měl sílu, aby zlého ducha navykl čistotnému pořádku, v jeho domě již zavedenému, a aby jej konečně spoutal, kdyby snad chtěl řídit.«

Zde jest také vyslovena myšlenka nepřímé výchovy pohlavní, kterou jsem položil za podklad všem svým vývodům, totiž myšlenka, že hlavní věcí jest právě předchozí cvik v duchovní vládě člověka nade vším jeho jednáním. Pohlavní pud musí nalézt domácí řád, jemuž se beze všeho podřídí — místo abychom zapudili z domácnosti všelikou ušlechtilou kázeň a pak se domnívali, že trochou pohlavního poučení dovedeme rozvášněné běsy uklidnit.

N á b o ž e n s t v í a p o h l a v n í v ý c h o v a. Na konci těchto vývodů nemohu než pro-

hlásiti za své nejhlubší přesvědčení vychovatelské, že největší pohlavně výchovnou moc zajisté má náboženství. Již na rozličných místech dosavadního výkladu měl jsem příležitost naznačiti toto přesvědčení. Budtež zde shrnuty čtyři hlavní body, proč náboženské působení jeví se zrovna v tomto oboru naprosto nenahraditelné.

Předně nabudou všechny »čistě lidské« podněty, dané ve výkladech předchozích, teprve potom trvalé působnosti, budou-li prochnuty a doplněny názorem náboženským. Veškerému našemu zápolení by scházel hluboký smysl, ano i nejvyšší výchova vůle ocitla by se v nebezpečení, že se zvrhne v pouhý silácký sport, kdyby nebyla podřízena onomu velkému duchovnímu názoru životnímu, hlásanému veškerým hlubším náboženstvím a filosofií, totiž názoru, že tento smyslný svět a tento pozemský život není celou skutečností, nýbrž že je toliko stupeň a příprava na vyšší svět duchovní.

Tento pohled na jiný svět má hluboký význam výchovný také ještě v následujícím

smyslu: Omezení našeho celého bytí na krátký život pozemský sesiluje neobyčejně moc všech pozemských vábidel na duši naši — všechny vyšší požadavky jeví se pak šílenými myšlenkami vysněného světa bez síly a skutečnosti. Velkolepě to vyjádřil Euripides slovy, jimiž služebnice Phaedřina uklidňuje výčitky svědomí své paní, ukazujíc jí na ledový chlad, jak nekonečný vesmír i jeho přírodní bohové stojí vůči rozpakům lidského svědomí. Nač bojovati a odříkati se? A jak slabé jsou všechny čistě lidské požadavky, chtějí-li se postaviti samy naproti silám přírodním! Opravdu, smyslné představy doveďou lépe mluviti řečí tohoto světa a v mocnější uvéstí pohyb prostředky pozemské než všechna pouhá filosofie světská! Proto praví Pavel s tak hlubokou znalostí života a duše: »Nevstanou-li již mrtví, pak jezme a pijme a buďme veselí, neboť zítra jsme mrtví!«

Bez víry v duchovní svět není žádné trvalé opravdové odvahy ducha k sobě samému — ona víra, roznícená živým ohněm Kristovým, probouzí tuto velkou odvahu teprve opravdu

k životu a rozněcuje ji k síle vždy vyšší a k bezpečnosti.

Jako v dobách zhoubných nemocí rozpoutávala vyhlídka na krátké žití často pravé orgie požitkářské, tak vůbec pouhé soustředění člověka na pomíjející život vezdejší rozkládá a ochlazuje veškeré mravní nadšení a popichuje netrpělivou touhu po požitku a po náruživém omámení. Žádné pak sebe lépe vymyšlené náboženství lidské nemůže zde s účinkem toho vyvážití a podepříti ono vznesené a rozmyslné chování vůči světu požitkářskému, jaké podává náboženství světa nadzemského a jeho pohled u věčnost — který dnes také v mnohých nevěřících duších ještě dozařuje, aniž by o tom věděly, a klamně je přenáší přes hrůzy pomíjejícínosti, jež vystupují z jejich vlastních představ.

Jiný pronikavý účinek křesťanského náboženství na život pohlavní byl vytčen již v našem výkladu: Skutky a pravdy křesťanské probudily novou hlubokou vroucnost, silnou duchovní touhu a neomezenou obětavost lidskou — tyto velké vzněty duševní

přenesly se pak také na citový život lásky a v četných duších podivuhodně jej prodchly a zjemnily. Pěje-li Schiller ve svém dithyrambu:

»Dejte mi věčný svůj život,
vzhůru mne zdvihněte ve svůj Olymp!«

pak možno říci: Křesťanství povzneslo duši k nebi, pozdvihlo ji mocně nade hmotu — tím popřálo však také lásce účastniti se nesmrtelného života a zušlechtilo i vychovalo ji láskou nebeskou.*)

S tímto prohloubením a zjemněním veškerého života citového, které tak zušlechtilo a stále ještě zušlechťuje lásku obou pohlaví, stýká se úzce jiný veledůležitý a nenahraditelný vliv, jenž z náboženství přechází na uklidnění a ukročení života pudového. Zatím co totiž mravouka a filosofie mohou nanejvýš

*) Tak se také odbude vždy znova opětované tvrzení, že náboženské city berou svoji hlavní sílu ze života pohlavního. Právě naopak. Teprve mocný rozvoj náboženských citů obdařil také život pohlavní jemnějšími a hlubšími pocity.

zakazovati a zrazovati, umí náboženství odvracetí a odváděti — a to jest, co ani nemůže dosti důrazně býti vytýkáno, nejdůležitější výkon vychovatelský v tomto oboru. Jediné náboženství dovede právě takovým silám duševním, které nejsnáze bývají uchváceny půvaby a vzněty lásky, totiž obraznosti, oddanosti a touze, ženoucí člověka nad jeho sílu a nad prosu životní, poskytnouti vyššího požitku, uvádějíc duši do světa ideálu, kde všechno jest skutečné, co na zemi zůstává jen snem a temným tušením a kde duše zří své nejhlubší tuchy v dokonalé podobě a jasnosti.

Uchvácená tak plným životem nabývá volnosti proti všemu, co z tohoto světa pochází, aniž by se světa prchala. Ano ona může nyní také světské lásce dodati hojnějších sil než dříve — jest však neodvislá od jejího ukojení a zbavena veškerého temného tlaku. Tak odvrátiti a osvoboditi nemůže však nikdy pouhá mravouka. Jen nebeská láska jest s láskou pozemskou; nikoliv pouhé odříkání, nýbrž jen dokonalejší upokojení může

překonati sliby světa smyslného a přenéstí přes jeho klamy.*)

Plato byl první mudřec, jehož filosofie byla, abych tak řekl, předehrou tohoto pohlavně výchovného poslání náboženského. On úchvatně probudil duši lidskou a její hluboce založenou touhu po oddání se životu dokonalému odvrátil od přeludů erotických představ a zavedl ji do světa pravé dokonalosti, který se hlásí v nitru duše naší temnými vzpomínkami a nezkrotitelnou onou touhou, která se jen proto, že nerozumí sobě samé,

*) Tímto »ochranným odvrácením« nemá býti láska nikterak »prokleta« a ochuzena. Dokud však nebude duše náboženstvím přivedena docela k sobě samé a k vědomí svého nejvyššího dobra, nemůže darovati ani pozemské lásce žádných vyšších sil, nýbrž jest ustavičně v nebezpečení, že se stane pouhou otrokyní smyslů. Tak jako se pozemský květ probouzí a rozvíjí teprve nebeským žářem, tak vykvétá i láska pozemská ze smyslné tuposti teprve pak v bohatější život, když její projevy a dary povznesou se na úroveň vyšší lásky. To budiž řečeno těm, kteří se od světa nadzemského obávají oloupení života pozemského.

ztrácí ve světě hmotném — »donec requiescat in te, domine!«

S objasněným zde zvláštním výchovným významem náboženství souvisí také jeho nenahraditelná síla ochranná. Kdo pozoruje důkladně psychologii pohlavního nebezpečství, ten jistě ví, že jediná účinná ochrana záleží v tom, aby pokušení nenabylo vůbec vlády nad představami.

Avšak jen náboženství vniká tak hluboce a rozmanitě do celé duše a dokáže i nejohroženější část její, obrazotvornost, udržeti tak čistu, ji vychovávat a naplňovat, že smyslné pokušení nenabude vůbec žádné síly duševní. Kde takové náboženství opravdu vychovávalo, tam předem chrání člověka, aby mu jisté věci vůbec ani nenapadly. Duše posvěcená přítomností boží navyká si podobné neuvědomělé ochraně, jakou mají víčka oční naproti prachu.

Vylíčená právě odvracející a ochranná síla náboženství naproti životu pohlavnímu jest tak důležitá a spolu tak nenahraditelná, že

skutečná zdržlivost a skutečné oddalování a překonávání velkých pokušení — kromě řídkých několika případů — bez náboženské výchovy a bez náboženského povznesení není vůbec možné.

Konečně budiž naznačen ještě poslední bod pro výchovnou účinnost náboženství: Bylo již vytčeno, že ducha lidského můžeme jen tehdy opravdu vzkřísiti naproti silnému vlivu smyslných pudů, postaví-li se tato duchovní stránka v zářící čistotě a dokonalosti naproti pouhé podstatě tělesné. Zajisté skrývá se v člověku také celá řada přirozených pudů. Vždyť cítíme v sobě lepší bytost, jež chce ovládnouti hmotu — víme však právě tak jasně, pakli sebe samých neobelháváme, že tato lepší bytost jest ještě tak váhavá a tak nejistá a tak prolnutá nízkými pudy, že teprve nadlidskými ideály musí býti oplodněna, očištěna a probuzena k plné víře v sebe samu. A pak: Nízká vášeň staví nám své předměty s ochrannou názorností na odív — tuto jasnost překoná jen vyšší názor, nekončí-li pouze abstraktním poučením, nýbrž překonává-li

daleko svou jasností a plností života, nadšením a silnou vůlí názor nižší.

Právě s tohoto stanoviska výchovného má křesťanství nevyrovnanou a nedosažitelnou sílu. Není proto zjev nahodilý, že od pradávna působilo tak mocnou přitažlivostí zrovna na povahy vášnivé. Sám Nietzsche při všem svém osudném poblouzení jednu věc přece správně vytušil a pochopil: Že zvířecnost může jen nadlidskými vlastnostmi, peklo jen nebem býti překonáno. Odtud jeho odpor proti pouhé mravouce, která nižší život poutá, aniž by ukázala život vyšší v zářící skutečnosti. Opravdu však možno vyžití pozemské překonati jen vyžitím nadzemským. V tom smyslu jest náboženství naprosto nenahraditelná pohlavně výchovná moc všech dob: Ani nejvyšší myslitelné vzdělání duchovní nemůže zadržeti vítězství hmoty, neuvolní-li pravda nebeská pouta lidského otroctví.

My lidé moderní zabýváme se dnes zhusta příliš jednostranně řešením pohlavní otázky zdola, od hmoty — náboženství řeší ji shora, vychází od duchovního léčení, nepodává žád-

ného hmotného poučení, nýbrž majestátně ukazuje vzhůru a vzbuzuje svými vykoupennými postavami tajnou touhu lidskou po dokonalé volnosti, neutišitelný stesk duševní po věčných pramenech životních.

K u l t u r n í d í l o c í r k v e. Naproti všem předchozím výkladům slyšíme vždy znova námitku: Vždyť křesťanství mělo dva tisíce let kdy, aby vyzkoušelo své síly — výsledek pak jsou dnešní naše poměry! Na to třeba především odpověděti: Poměry ty nejsou výsledkem křesťanského náboženství, nýbrž že silně zatlačeno bylo osvětou bez jakékoliv ušlechťující síly a jasnosti. V kruzích opravdu věřících nacházíme ještě dnes pohlavní život řízený pevnými a zřetelnými zásadami, zatím co mravní malátnost a necharakterní zhrublost jest největší právě v kruzích nevěřících, které jen kácely a téměř nic nového místo toho nepostavily, než nauku o vyžití.

Že také ve věřícím středověku bylo mnoho nemravnosti, jest zajisté pravda — avšak není to podivná zaslepenost přičítati klackovitá léta evropského lidstva prostě církvi?

Očekává se skutečně od církve, že by měla všechny ty barbarské a smyslné kmeny, které tenkrát přijala ve svůj kruh věřících, již málo století po zevnějším obrácení proměnit v lidi vzdělané? Diviti se musí člověk, jaké velikány čistoty a svatosti a jakou úctu davu před těmito postavami dovedla již v té divokosti vyvolati — naproti všem přirozeným ideálům válečné doby!

Jest opravdu velmi litovati, že nelze všechny ony soudce kulturního díla církevního pokusem zesměšnit, tím že by se ono nezkrocené lidstvo z doby stěhování národů zase na dva tisíce let svěřilo jejich novým prostředkům výchovným — snad by pak konečně s hrůzou poznali křehkost látky a nemluvili by déle s opovržením se své vysoké vzducholodi o veliké výchovné práci křesťanského náboženství!

DOSLOV.

Spisovatel by rád ještě mládeži, již jeho spis dostane se do rukou, řekl stručně toto v podobenství: Znáte všichni truchlohru o králi Learovi, jenž poslechne neupřímných dcer, které mu lichotí a pomlouvají nejmladší, která jediná opravdu jej miluje a jemu jediná pravdu poví — až ji zapudí. Pozdě poznává zlatý poklad v srdci Kordeliině a sešílí: Všechno dal dcerám neupřímným, ty jej oklamaly a oloupily o statek nejdražší!

Moderní člověk jest také takový král Lear, naslouchající klamným hlasům, které mu lichotí, totiž moderním názorům, které hladí jeho samolibost, slibují svobodu jeho choutkám a jeho změkčilosti šetří a s ní se mazlí.

Kordelia, kterou mu pomlouvají, toť posvátný hlas náboženství, které má s ním nej-

hlubší slitování, jej nejlépe zná a toliko jeho pravé blaho má na zřeteli — Kordelia, která mnoho řečí nenadělá. Zapudí ji a pozdě poznává, koho byl zapudil. Z toho pak možno se zblázniti: Když člověk pozná, že spoléhal se na klam a nejdražší statek ztratil, ač mu byl nabízen!

Kéž se těmto úvahám podaří třeba jen trochu zbystřiti zrak pro to, co jest pravého a co nepravého v tisícerych těch hlasech, dorážejících na moderního člověka; kéž mladé pokolení v čas pozná, že za všemi skvělými sliby moderních názorů životních nevězí žádná opravdová láska a žádný pravý duch a že správný názor možno vždy podle toho poznati, že mluví řečí nevyčerpatelného přemáhání a nekonečného uskrovnování!

KNIHKUPECTVÍ A NAKLADATELSTVÍ BOHDANA MELICHARA V HRADCI KRÁLOVÉ

doporučuje k doplnění knihoven:

BAAR, Pro kravičku	K	1·30
BOUŠKA, Duše v přírodě	„	4·—
BRUNCLÍK: Místopisná mapa Čech	„	—·70
„ Podrobná „ „	„	1·60
CHLUP, Kulturní boj o školu	„	—·90
„ Mravní nemoci dětství	„	1·60
JENEWEIN, Dolorosa (obraz)	„	10·—
JIRÍČEK, Žalmy kosmické	„	1·—
KARNÍK, Chudobná žeň	„	1·20
KUBÍN, Slovník česko-franc. a franc.-český . . .	„	3·50
KURZ, „ česko-něm. a něm.-český	„	3·—
RANKŮV kapesní slovník světový 622 stran, mnoho obrázků, v sníž. ceně místo K 7·20 pouze	„	1·—
RENARD, Má-li člověk svobodnou vůli, přel. Černý	„	1·—
SEDLÁČEK, Slovník česko-latinský a lat.-český	„	3·50
Slovo k Bílkovu Otčenáši	„	5·—
„ „ „ vázané	„	7·—
SPALDING, Vyšší vzdělání kněžstva, přel. V. Lankaš	„	—·60
ŠTĚPÁN, Slovník česko-německý a něm. český	„	3·—
STUPAVSKÝ, Z mého zpěvníku	„	1·—
TISOVSKÝ, V družině generála Dewetta	„	1·50
URBÁNEK, Repetitorium dějin vychovatelství . .	„	1·—
VÁVROVÁ, Kuchařka pražská	„	2·40
ZEMAN, O školních lékařích	„	—·60
„ Péče o děti abnormální (s 13 obrázky)	„	2 40